

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

PRAVĚKÁ PLZEŇ

**VYBRANÉ KAPITOLY Z PREHISTORICKÉ
ARCHEOLOGIE S DIDAKTICKOU APLIKACÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kateřina Kruftová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor Dě-Ov

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Východská

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 19. dubna 2013

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucí diplomové práce PaedDr. Heleně Východské za cenné rady, podněty a odborné vedení práce. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům Západočeského muzea v Plzni za konzultace a poskytnutou literaturu.

Obsah

1. Úvod	3
2. Dějiny bádání	5
3. Prehistorie Plzně	18
3.1. Paleolit – starší doba kamenná	18
3.2. Mezolit – střední doba kamenná	19
3.3. Neolit – mladší doba kamenná	20
3.4. Eneolit – pozdní doba kamenná	21
3.5. Doba bronzová	23
3.6. Doba halštatská – starší doba železná	28
3.7. Doba laténská – mladší doba železná	29
3.8. Doba římská	30
3.9. Doba stěhování národů	31
4. Nejvýznamnější pravěké lokality na území dnešní Plzně	32
4.1. Bukovec	32
4.2. Červený Hrádek	33
4.3. Doubravka	33
4.4. Hradiště	34
4.5. Jíkalka	34
4.6. Křimice	35
4.7. Litice	36
4.8. Nová Hospoda	37
4.9. Radčice	37
4.10. Roudná	38
5. Didaktika pravěku	40
5.1. Geografický informační systém (GIS) v dějepise	40

5.2. Mapa plzeňských pravěkých lokalit v GIS	42
5.3. Pracovní listy	43
5.4. Didaktické hry.....	45
6. Závěr	52
7. Resumé	54
8. Seznam literatury a pramenů	55
9. Seznam internetových zdrojů.....	60
10. Seznam příloh.....	61
11. Seznam zdrojů obrazových příloh	62
12. Přílohy	I
13. Obrazové přílohy.....	VI
14. Mapová příloha.....	XXIII

1. Úvod

Pravěká Plzeň, to je na první pohled bizarní spojení. Většina lidí by samozřejmě obhajovala tvrzení, že Plzeň vznikla z příkazu Václava II. v roce 1295. Pravdou však je, že lidé žádná nařízení k tomu, aby si postavili svá obydlí v úrodné krajině čtyř řek, nepotřebovali. Pro mě osídlení Plzně není staré několik set let, ale desítky tisíc let. Většina z dějin tohoto území se totiž odehrála již v pravěku, dávno před založením samotného města.

Předloženou práci jsem od počátku zamýšlela jako syntézu pravěku na území dnešní Plzně. Mým primárním cílem bylo vylíčit činnost nejvýznamnějších osobností, které se plzeňskou prehistorií zabývaly a na pozadí tohoto výzkumu popsat průběh jednotlivých pravěkých období v Plzni, stejně jako zasadit je do širších souvislostí v rámci kraje. Dalším cílem mé práce bylo konkretizovat dlouhodobý archeologický výzkum. Pro tento odborný i didaktický výstup jsem zvolila charakteristiku deseti významných pravěkých lokalit v Plzni. V návaznosti na tento cíl jsem v rámci metodické kapitoly shrnula výhody GIS ve vyučování dějepisu a vybrané lokality do systému zanesla. Vytvořila jsem také řadu didaktických aplikací, např. pracovní listy a didaktické hry pro výuku regionálních dějin pravěku na základních školách a v nižších ročnících víceletých gymnázií.

Výuku regionálního pravěku ve školách považuji za velice důležitou, protože umožňuje žákům pocítit hlubokou sounáležitost s místem, kde žijí a nalézt svou individuální i skupinovou identitu. Právě osobní vztah k rodnému místu a vědomí dlouho trvajících tradic pak vzbuzuje potřebu chránit kulturně historické dědictví. Znalost kořenů vlastní kultury a uvědomění si přirozené odlišnosti lidí pocházejících z jiných míst i kultur je rovněž prevencí proti rasismu.

Pro svou dlouhodobou badatelskou a tvůrčí práci jsem využila různé metody. Podstatnou metodou pro mne byla samozřejmě práce s literaturou. Byla jsem překvapena, že tomuto období je v současné literatuře pojednávající o Plzni věnováno jen minimum pozornosti. V encyklopedii „Plzeňsko – příroda, historie, život“, která má téměř devět set stran se pouhých sedm zabývá pravěkem (Anderle - Dudák a kol. 2008). Publikace jako „Dějiny Plzně v datech“ (Anderle a kol. 2009) nebo „Historický atlas města Plzně“ (Martinovský a kol. 2004) dokonce shrnují celý pravěk do jediné strany. Větší rozsah má pouze v knize „Dějiny západních Čech“ kapitola „Pravěk západních Čech až do příchodu Slovanů“ se sedmnácti stranami pojednávajícími o pravěku (Kumpera a kol. 2004). Zmíněná kapitola ovšem vychází ze starší metodické příručky pro žáky a učitele „Počátky osídlení západních Čech“ (Břicháček 2001). V drtivé většině se tedy publikace věnují několika málo post pravěkým stoletím Plzně. To si vysvětluji především dlouhou tradicí historické vědy, oproti které se archeologie rozvinula relativně teprve nedávno. K sestavení obrazu prehistorie Plzně jsem proto mimo výše uvedených publikací využila zejména odborných archeologických časopisů a sborníků Západočeského muzea v Plzni. Další neopominutelnou metodou pro mne byl terénní výzkum, během kterého jsem navštívila a fotograficky zdokumentovala vybrané pravěké lokality.

Svojí prací jsem se pokusila zodpovědět otázku prvotních impulsů k osídlení místní krajiny. Zajímalo mě, jak se specifika regionu odrážela v pravěké společnosti. Získané poznatky jsme následně využila při tvorbě didaktických aplikací pro výuku prehistorie Plzně.

2. Dějiny bádání

Již od poloviny 19. století stojí ve středu zájmu západočeských archeologů mohylová pohřebiště. Množství dobře dochovaných mohylových náspů v rozsáhlých lesích přitahovalo pozornost badatelů pátrajících po nejstarších dějinách Plzeňské kotliny. Stále se však ještě jednalo většinou o poučené amatéry, které zajímalo především získávání zajímavých artefaktů a nálezovým okolnostem věnovali minimální pozornost (Čechura 2011, 19 – 20; Čujanová 1972, 81).

Mohylovými pohřebišti mezi Plzní a Rokycany se zabýval důlní úředník **František Křikava**. V sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století objevil při průzkumu ložisek uhlí mohyly v Ejpovicích, Hornomyslicích, Dýšině, Nové Huti a Kyšicích. Při výzkumu téměř stovky ejpovických mohyl spolupracoval s Josefem Smolíkem, který byl jednatelem pražského archeologického sboru a redaktorem časopisu Památky archeologické a místopisné, v nichž výsledky výzkumu publikoval (Čechura 2011, 20; Sklenář 2000, 186 - 187; Sklenář 2005, 326; Smolík 1881, 49 - 60). Křikava také založil archeologickou sbírku ZČM v Plzni, kde se dnes nalézají jeho plány mohylových pohřebišť (obr. 1), který zhotovil kolem roku 1800 (Čechura 2011, 20; Sklenář 2005, 326).

Období rozkvětu prehistorické sbírky muzea nastává po roce 1893, kdy byl do funkce tajemníka historického muzea jmenován výjimečný archeolog, který v mnoha ohledech předstihl svou dobu **František Xaver Franc** (obr. 2) (Metlička 2008, 23). Narodil se 3. prosince 1838 v Hostivicích u Prahy a záhy osiřel. Po dokončení povinné docházky ve vesnické škole jej příbuzní dali do učení k zahradníkovi. Od dětství trpěl tělesnou vadou páteře, která způsobovala pokřivenou a jakoby sraženou postavu. Toto postižení v něm údajně vyvolávalo pocit méněcennosti, který se snažil kompenzovat značnou aktivitou v mnoha různých oborech, a naplnit tak svou potřebu po uplatnění (Randová 2010, 5; Sklenář 2000, 279 – 280).

Zajímal se o hudbu, hrál na několik nástrojů a také zpíval ve sboru. Byl nadaným malířem, což později zúročil v dokumentaci svých výzkumů, vyřezával, fotografoval a také včelařil (Randová 2010, 5; Sklenář 2000, 280).

Svoji profesní kariéru F. X. Franc zahájil v roce 1856 jako pomocník v pražské botanické zahradě. Následující rok přesídlil do zámeckého parku v Schönbrunnu u Vídně. V letech 1862 – 1871 působil na zámku Hluboká v jižních Čechách u knížete Schwarzenberga a poté byl na doporučení zahradního inspektora přijat Arnoštem Karlem z Valdštejna jako umělecký zahradník na zámek Kozel u Štáhlav, kde se jeho zájem poprvé obrátil k archeologii (Randová 2010, 5; Šaldová ed. 1988, 249).

Při zahradnických úpravách v lesích štáhlavského panství upoutaly jeho pozornost pravěké mohyly, seipy vytvořené dávným rýžováním zlata, valy tvrzišť, zbytky zaniklých středověkých vesnic a cest i rybníčních hrází. Ačkoliv zprvu o těchto památkách a teoretických základech archeologie nic nevěděl, z podnětu hraběte Valdštejna prokopal roku 1878 svou první mohylu na pohřebišti v sousedství myslivny Hájku. Podle všech dostupných životopisných údajů prostudoval řadu knih o starověkých dějinách Řeků a Římanů, Peršanů, Egypťanů i Indů a také dosud málo čtené práce o pravěku. Byl však velice překvapen, když zjistil, že žádný popis mohyl z tehdejší literatury se neshoduje se stavbou mohyly v Hájku. Rozhodl se tedy vše co nejpodrobněji prozkoumat a nakreslit plánky, aby zjistil, kdo byli ti, kteří zde odpočívali (Randová 2010, 5-6; Sklenář 2000, 280-281; Šaldová ed. 1988, 249).

F. X. Franc prokopal za svého působení na Kozlu 312 mohyl na dvanácti různých pohřebištích, ale také objevil nejstarší zemědělské osídlení ve Štáhlavicích a prozkoumal výšinná eneolitická sídliště na Lopatě a Velké skále u Bzí (John 2010, 72-76; Novobilský 2010, 77-97 ; Sklenář 2000, 284).

Při určování kostí, bronzů i surovin kamenných nástrojů spolupracoval s odborníky, poté nálezy z výzkumů pečlivě restauroval a konzervoval. V jednom ze sálů kozelského zámku vytvořil z nashromážděných prehistorických artefaktů unikátní archeologické muzeum (obr. 3) (Sklenář 2000, 282). Toto muzeum přitáhlo pozornost vídeňských vědců, zejména Josefa Szombathyho, který s podporou hraběte Valdštejna publikoval zprávu o Francových výzkumech (Szombathy 1888, 130 – 136).

Avšak France takové jednání popudilo. Měl pocit, že byl o své výzkumy okraden (Sklenář 2000, 285). Pustil se tedy do sepsání vlastní monografie o všech svých výzkumech. Základem jeho díla se staly umělecké tabule kreslené tuší, které zachycovaly jednotlivé mohyly s jejich vnitřní stavbou a nalezenými předměty i celkové plány pohřebišť (obr. 4) K tabulím Franc doplnil německý popis a v říjnu roku 1890 předložil svou knihu pod názvem „Štáhlauer Ausgrabungen“ hraběti. Ačkoliv Arnošt z Valdštejna původně slíbil knihu vydat, nyní se mu náklady zdály příliš vysoké a France odmítl. Když hrabě ještě ke všemu daroval vybrané nálezy z Francovy sbírky muzeu ve Vídni, aniž by se jej na cokoliv ptal, jeho rozčarování dosáhlo vrcholu a další tři roky se věnoval pouze práci na zahradě (Čujanová 1972, 83; Randová 2010, 6; Sklenář 2000, 285).

K archeologickému bádání se Franc vrátil až jako sekretář Městského historického muzea v Plzni. Pravěkou sbírku muzea zdvojnásobil svými výzkumy mohyl i plochých pohřebišť a systematicky ji uspořádal. Těžká práce v terénu se ale podepsala na jeho zdraví a roku 1904 byl nucen odejít do výslužby. Stále ovšem zůstával v činnosti a zpracovával své výzkumy z devadesátých let, které doplnil popisem nálezů z muzejní sbírky. V roce 1906 Franc dokončil svou tentokrát česky psanou knihu „Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy“ a předal ji plzeňskému muzeu k vydání (Metlička 2008, 23; Randová 2010,6; Sklenář 2000, 286).

Avšak ani tato publikace za jeho života vydána nebyla. F. X. Franc zemřel 20. ledna 1910 a byl pohřben na plzeňském ústředním hřbitově. Teprve v roce 1988 se Věra Šaldová zasloužila o vydání obou Francových velkých děl, která editovala (Randová 2010,6; Sklenář 2000, 287; Šaldová ed. 1988, 250).

Deset let po Francově smrti se podařilo mimořádně schopnému archiváři a muzejníkovi, **Fridolínu Macháčkovi** získat od Adolfa z Valdštejna pro Městské historické muzeum v Plzni kozelskou sbírku čítající 10 367 kusů předmětů. Tento soubor Francových nálezů je doposud největší mohylovou sbírkou v Čechách a spolu s pozdějšími výzkumy Západočeského muzea tvoří jeden z nejdůležitějších fondů české archeologie (Randová 2010,6; Sklenář 2000, 287; Sklenář 2005, 354).

Z původního amatérského zájmu o sběr starožitností se v poslední čtvrtině 19. století stává archeologie skutečnou vědou a to zejména díky práci Jana Erazima Vocela a Archeologického sboru při Národním muzeu, jehož byl zakládajícím členem (Čechura 2011a, 21). Pro Plzeň toto období znamenalo především rozvoj kulturní činnosti a zakládání nových vědeckých organizací. Regionální archeologií se mimo Obecního muzea pro město Plzeň a západní Čechy zabýval i historicko – archeologický odbor Spolku přátel vědy a literatury české. Obě tyto instituce byly založeny roku 1878 a na jejich práci se významnou měrou od samého počátku podílel **Josef Strnad** (Macháček 1914,1).

Tento všestranný muzeolog, archivář, historik a archeolog se narodil v Hostivaři u Prahy 8. března 1852 v nemajetné rodině. Do Plzně přišel Josef Strnad roku 1876, kdy byl po dokončení svého studia historie na filozofické fakultě Univerzity Karlovy přijat jako suplující učitel zdejší městské střední školy. V roce 1906 se pak stal ředitelem nově zřízené II. české reálky v Plzni a v této funkci zůstal až do léta 1914 (Macháček 1914,1; Sklenář 2005, 541).

Strnadova publikační činnost souvisí především s jeho prací v městském archivu, který se stal současně nově vzniklého muzea. Jako jednatel muzejního kuratoria fakticky vedl v letech 1891–1894 a 1902–1907 správu i veškerou agendu tohoto ústavu. Při svém studiu pramenů k dějinám města Plzně přehledně chronologicky srovnal pergamenové listiny archivu a opatřil je registry. Od roku 1885 působil jako konzervátor Ústřední komise pro ochranu památek ve Vídni. V roce 1892 byl zvolen dopisujícím členem České akademie pro vědy, umění a slovesnost v Praze a v roce 1900 také členem Královské české společnosti nauk v Praze (Macháček 1914, 2-5; Sklenář 2005, 541).

V devadesátých letech 19. století se Strnad zaměřil na archeologické vykopávky. Nejvýznamnějšími lokalitami, které prozkoumal, byly hradiště Bukovec¹ a hradiště na Hůrce ve Starém Plzenci. O svých výzkumech podával zprávy Ústřední komisi pro zajišťování a zachování stavebních památek. Josef Strnad během své kariéry zpracoval všechny hlavní otázky plzeňských nejstarších dějin a v Plzni také dne 12. května roku 1930 zemřel (Macháček 1914, 2-3; Sklenář 2005, 541).

Zatím co listiny městského archivu byly díky Strnadovi pečlivě seřazeny a inventarizovány, jedinečná sbírka Francových nálezů ze zámku Kozel na své uspořádání teprve čekala. Tímto nelehkým úkolem byl pověřen **Václav Čtrnáct**. Vyučený obuvník, narozený 23. února 1884 v Dýšině u Plzně, nastoupil do Městského historického muzea v Plzni roku 1914 jako zřízenec knihovny (Sklenář 2005, 125).

Agendu knihovny, vykonával svědomitě k plné spokojenosti svých nadřízených a tak byl 1. října 1920 jmenován manipulačním úředníkem. V této době mu také byla svěřena inventarizace Francovy sbírky podle zásad Svazu českých museí (Hájek 1965, 7; Sklenář 2005, 125).

¹Více o této lokalitě v podkapitole 4.1. Bukovec.

Při vytváření soupisu nálezů ovšem mohl pracovat pouze s koncepty a nákresy, protože originály Francových kreseb a zpráv se ztratily. Během této činnosti si ještě V. Čtrnáct úspěšně odmaturoval na reálném gymnáziu a dokonce začal studovat filologii na Karlově univerzitě. Později, inspirován dílem F. X. France a tehdejšího ředitele muzea Fridolína Macháčka, přešel ke studiu prehistorie. Slibně se rozvíjející kariéru poznamenaly události z roku 1930, kdy se mu nepodařilo včas složit doktorské zkoušky a zasáhla jej rodinná tragédie. Smrt syna mu způsobila vážné psychické potíže a nadějný archeolog přerušil svou publikační činnost (Hájek 1965, 7; Sklenář 2005, 125).

Přes všechny nepříznivé okolnosti provedl V. Čtrnáct v této době z pověření muzea řadu terénních systematických výzkumů navazujících na Francovu práci v Plzni – Nové Hospodě, ve Vrhavči a Zeleném. Svou práci odváděl velice pečlivě, a tak se mu i přes nepříznivé půdní poměry na Plzeňsku podařilo vyzvednout in situ několik kostrových hrobů z doby bronzové, které se staly chloubou muzea (Hájek 1965, 7–8).

Nepříznivě chod muzea ovlivnilo období okupace. Fridolín Macháček byl pro svou ilegální činnost uvězněn v koncentračním táboře a jeho spolupracovník V. Čtrnáct byl donucen zanechat své práce a odejít do důchodu (Hájek 1965, 8; Sklenář 2005, 354).

Když se V. Čtrnáct po válce vrátil do muzea, zjistil, že pravěká sbírka byla poškozena při leteckém bombardování. Navíc kvůli nedostatku místa v muzeu musel sbírky přesunout do nevyhovujících pozemních prostor. Tam se ale keramika rozpadala a bylo nutno ji opět slepovat a restaurovat. V této namáhavé, časově náročné práci mu pomáhal jeho kolega laborant J. Salák (Hájek 1965, 8).

V. Čtrnáct se snažil o popularizaci archeologie mezi širokou veřejností. Připravil expozici pravěké sbírky nejen v plzeňském muzeu, ale také v Klatovech nebo Horšovském Týně. Přednášel příležitostně pro školy a návštěvníky svých výstav. Ačkoli nikdy nedokončil své studium archeologie, stal se uznávaným odborníkem na mohylové kultury v západních Čechách. Zemřel v Plzni dne 5. srpna 1975 (Hájek 1965, 8; Sklenář 2005, 125).

Ve 20. století se již výrazněji začínají uplatňovat v archeologii také ženy. Václav Čtrnáct měl velice schopnou spolupracovnici **Marii Doubovou-Andrlovou**, která mu pomohla pravěkou sbírku uspořádat a uložit do přijatelnějších prostor v budově františkánského kláštera v Plzni (Metličková 2007, 632).

Marie Andrlová se narodila 29. srpna 1912 v Plzni do rodiny vyššího městského stavebního úředníka. Mezi léty 1932 až 1937 vystudovala na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně středoškolskou aprobaci francouzština-dějepis. Už během studia se zajímala o problematiku pravěkých dějin a v roce 1938 byla dokonce přijata, jako pomocná vědecká pracovnice do Ústavu pro prehistorii a protohistorii brněnské univerzity. Působila také jako gymnaziální učitelka v řadě škol po celé republice. V roce 1947/1948 získala stipendium francouzské vlády pro studium na Sorbonnské Ecole des Hautes pratiques a Ecole du Louvre v Paříži (Frýda 2002, 5; Sklenář 2005, 142).

Marie Doubová-Andrlová vedla po roce 1953 již jako zaměstnankyně prehistorického oddělení Západočeského muzea řadu terénních výzkumů v Plzni i jejím okolí, ale těžištěm její práce se stala péče o pravěkou sbírku muzea. Precizní dokumentace, rekonzervace a ochrana sbírkových předmětů umožnila dochování materiálu z výzkumu F. X. France i využití artefaktů pro vědecké studie a populární publikace. (Frýda 2002, 5; Sklenář 2005, 142).

V roce 1955 zahájila M. Doubová-Andrlová externí studium prehistorie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, které zakončila v létě 1962 obhajobou diplomové práce „Problém milavečské a knovízské kultury na Plzeňsku“ u prof. J. Filipa. V letech 1969-1975, kdy vedla pravěké oddělení Západočeského muzea v Plzni, se její zájem obrátil od mladší doby bronzové k ranému slovanskému středověku. Talentovaná skromná vědkyně však místo vlastní prezentace a publikační činnosti většinu svého času věnovala zachování hmotného kulturního dědictví pro další generace (Frýda 2002, 5-6; Sklenář 2005, 142).

Spolupracovala s V. Čtrnáctem na mnoha stálých expozicích pravěku. Byla autorkou série výstav prezentujících pravěk v západních Čechách. Ochoťně přednášela pro veřejnost a přijímala školní exkurze. Do posledních chvil se věnovala aktivní vědecké činnosti, ale dokončit připravovanou studii o štěnovickém milavečském sídlišti již nestihla. Marie Doubová-Andrlová zemřela 3. února 2007 ve věku 94 let (Frýda 2002, 5-6; Metličková 2007, 632-633; Sklenář 2005, 142).

Další mimořádná žena, která se věnovala studiu pravěkých dějin západních Čech, se narodila 7. března 1922 v Jehnědí u Litomyšle. **Věra Šaldová-Štefanová** prožila dětství v Bratislavě a maturitu složila na pražském gymnáziu, ale další studium jí bylo znemožněno kvůli uzavření vysokých škol za protektorátu (Metlička 2002, 7; Sklenář 2005, 554).

Teprve po válce mohla ve studiu pokračovat na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v oboru prehistorie a srovnávací náboženské vědy. Roku 1951 pak obhájila disertační práci s názvem „Jižní a západní Čechy na počátku doby železné“. V období let 1953-1955 byla zaměstnána v Krajském muzeu v Plzni jako vedoucí pravěkého oddělení (Metlička 2002, 7; Sklenář 2005, 554).

Od počátku svého působení v muzeu se Věra Šaldová–Štefanová podílela na výzkumu Nynického pohřebiště. Nálezy z této lokality se jí podařilo zařadit v rámci celé západočeské halštatské kultury a vyčlenit tak specifickou nynickou skupinu (Šaldová 1968, 297–399). V roce 1956 se stala první vedoucí Expozitory Archeologického ústavu v Plzni, o šest let později odešla do pravěkého oddělení Archeologického ústavu v Praze, kde působila až do roku 1982 než odešla do důchodu (Metlička 2002, 7; Sklenář 2005, 554).

Zásadní význam pro studium vývoje pohřebního ritu v západních Čechách měla také její pečlivá editace rukopisů a tabulí F. X. France (Šaldová ed. 1988). Jako zaměstnankyně Archeologického ústavu v Praze vedla výzkumy na Hradištském vrchu u Konstantinových Lázní a u Náklova, jenž jí umožnili dále rozšířit náplň nynické skupiny, která se tak stala nejkomplexněji zpracovanou v Čechách (Metlička 2002, 7; Sklenář 2005, 554).

Průběhem doby bronzové v západních Čechách se ale zabývaly nejen pracovnice Západočeského muzea. **Eva Čujanová-Jílková** narozená 30. 6. 1928 v Týně nad Vltavou, byla již roku 1951 během studia prehistorie a starověkých dějin na filozofické fakultě Univerzity Karlovy přijata do Archeologického ústavu, kde působila po celou dobu své kariéry. V roce 1952 získala doktorát a obhájila disertační práci „Doba bronzová v jižních a západních Čechách“ (Metlička 2004, 5; Sklenář 2005, 126).

S výjimkou účasti na Východoslovanské expedici v Barci u Košic v letech 1952-1954, při které vedla výzkum piliňského žárového pohřebiště se Eva Čujanová-Jílková věnovala hlavně mohylové kultuře střední doby bronzové a okrajově též milavačské skupině západních Čech. Toto zaměření se objevuje už v její kandidátské disertační práci z roku 1959 „Východní hranice českofalcké mohylové kultury“ (Metlička 2004, 5; Sklenář 2005, 126; Šaldová 1988a, 572).

Eva Čujanová-Jílková Provedla řadu terénních výzkumů na pravěkých archeologických lokalitách. Zmapovala několik pohřebišť na katastru Podražnice na Domažlicku. Význačné poznatky o mohylové kultuře přinesl také průzkum neznámých sídlišť v Meclově–Březí a Makově. Pro oblast Plzně je nejdůležitější výzkum mohylového pohřebiště z let 1954-1957 na Nové Hospodě² (Jílková 1957, 31-55; Metlička 2004, 5; Sklenář 2005, 126; Šaldová 1988a, 572). Své znalosti zúročila v souborné publikaci z roku 1964 „Východní skupina českofalcké mohylové kultury“ a také v katalogu mohylových pohřebišť střední doby bronzové, vydaném v roce 1970 pod názvem „Mittelbronzezeitliche Hügelgräberfelder in Westböhmen“, který je zejména revizí starších nálezů ze západočeských muzeí“(Metlička 2004, 5; Šaldová 1988a, 573).

Přes těžké zdravotní potíže se i v pokročilém věku Eva Čujanová-Jílková věnovala vědecké a publikační činnosti. Spolupracovala dokonce i na kapitole „Střední doba bronzová - mohylová kultura“ v 5. svazku nového kompendia „Archeologie pravěkých Čech“. Zemřela 18. března 2009 po těžkém zranění a byla uložena do rodinného hrobu v Týně nad Vltavou (Zápotocká – Plainerová – Moucha 2009, 144).

Druhá polovina 20. století znamenala v západní (americké i evropské) archeologii zásadní myšlenkový přelom, který vyústil ve vznik procesuálního paradigmatu. Československá archeologie krytá železnou oponou se však stále orientovala na tradiční empirické a popisně pozitivistické pojetí vědy. Základem bádání v našich zemích tak zůstávalo studium artefaktů pomocí typologicko-komparativních postupů (Sklenář 2005, 29-30).

Pro další vývoj bylo nutné vypracovat nový chronologický systém českého pravěku. K řešení tohoto úkolu velkou měrou přispěl také **Antonín Beneš** (Bouzek – Vencel 2011, 344).

² Výsledky výzkumu jsou uvedeny v podkapitole 4.8. Nová Hospoda.

Narodil se 25. června 1934 v Horažďovicích a již při svém studiu na strakonickém reálném gymnáziu se zajímal o památky i historii Jihočeského kraje. Jeho otec, ředitel měšťanské školy v Katovicích jej brávil na setkání s význačným jihočeským archeologem Bedřichem Dubským, což pravděpodobně přivedlo A. Beneše k rozhodnutí začít v roce 1953 studium archeologie na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Seminář vynikajícího profesora J. Filipa navštěvoval v ročníku spolu s dalšími mimořádnými badateli např. Evženem Neustupným či Milanem Zápotockým, kteří významně ovlivnili současnou podobu archeologie. Roku 1957 ukončil A. Beneš studium obhajobou diplomové práce „Mohylová kultura doby bronzové ve středních Čechách“ (Bouzek – Vencel 2011, 344; Čechura 2011b, 444; Metlička 2004a, 6).

Během svojí kariéry působil A. Beneš v řadě institucí od Archeologického ústavu až po muzea ve Středočeském, Jihočeském i Ústeckém kraji. V roce 1961 byl jmenován vedoucím expozitury Archeologického ústavu v Plzni a zde zůstal do roku 1993, kdy jej vleklé zdravotní potíže donutily odejít do penze (Čechura 2011b, 444-445; Metlička 2004a, 6).

Během působení v Plzni prokázal A. Beneš své organizační schopnosti a provedl desítky terénních výzkumů. Věnoval se také popularizaci archeologie. Připravil několik stálých expozic i výstav věnovaných pravěku, přednášel pro veřejnost a inicioval vznik naučných stezek, jejichž součástí jsou zastávky u archeologických památek (Beneš a kol. 1979, 5 -13; Čechura 2011b, 445; Metlička 2004a, 6). A. Beneš byl rovněž v roce 1990 jedním ze zakladatelů Archeologické pracovní skupiny východní Bavorsko/západní a jižní Čechy, která už přes dvacet let přináší poznatky o pravěku i středověku z obou stran hranice (Čechura 2011b, 446; Metlička 2004a, 6; Zápotocká 2010, 726-727).

Sepsal pět monografií a přes sto odborných článků a pojednání. Stal jednou z nejvýznamnějších osobností regionální archeologie. Zemřel 7. března 2011 (Čechura 2011b, 444; Metlička 2004a, 6).

Současnou pravěkou sbírku Západočeského muzea v Plzni rozšířila **Dara Baštová**. Tato badatelka se narodila 25. února 1951 jako D. Soukupová a vystudovala archeologii na filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde také v roce 1984 získala z tohoto oboru doktorát. V období mezi lety 1975 a 1993 kdy vedla prehistorické oddělení muzea, byly opět zahájeny rozsáhlé terénní výzkumy. Významné poznatky přinesl například výzkum polokulturního pohřebiště v Radčicích³ z let 1982 - 1988, kde se našlo přes 400 žárových hrobů či plošný odkryv časně laténského sídliště v Plzni-Roudné (Metlička 2008, 26-27; Sklenář 2005, 62-63).

Několik studií o mladším pravěku západních Čech vydal v posledních letech **Pavel Břicháček**, který se narodil 19. července 1953 v Benešově. P. Břicháček vystudoval archeologii a historii filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 1955 vede oddělení záchranných archeologických výzkumů Západočeského muzea v Plzni. Vyučoval na ZČU v Plzni i na univerzitách v Českých Budějovicích, Vídni a Salzburgu (Sklenář 2005, 95).

Po odchodu D. Baštové v roce 1993 převzal vedení prehistorického oddělení **Milan Metlička**. Vynikající západočeský archeolog narozený 4. 10. 1962 v Plzni dostal již v prvním roce svého působení ve vedoucí funkci náročný úkol přestěhovat všechny pracovny, laboratoře a především celou pravěkou sbírku z budovy františkánského kláštera do nedostačujících prostor podzemních depozitářů. Díky rozsáhlým záchranným výzkumům v Křimicích, Černicích, Vejprnicích i na dalších významných lokalitách se každoročně rozrůstá prehistorická archeologická sbírka o několik tisíc artefaktů (Metlička 2008, 27; Sklenář 2005, 378).

³ Tato lokalita s mimořádným významem je blíže popsána v podkapitole 4.9. Radčice.

K dnešnímu dni čítá pravěká sbírka přes 80 tisíc inventárních čísel a více než 500 tisíc předmětů, z nichž většinu tvoří zlomky keramiky. Již v dubnu letošního roku bude v Západočeském muzeu po sedmdesáti letech otevřena nová stálá expozice pravěku a rané doby dějinné, zahrnující období od paleolitu až po vznik českého státu v 10. století (ústní sdělení Milana Metličky 26. 2. 2013.) Vzácné artefakty, které doposud ležely v depozitářích, tak opět budou moci připomenout historii a vývoj západních Čech. Výstava, ale není založena na klasických muzejních vitrínách, její součástí jsou interaktivní projekce, modely a rekonstrukce nálezových situací i repliky, na kterých si lze vyzkoušet drcení obilí či tkaní (obr. 5).

3. Prehistorie Plzně

Území dnešní Plzně je zeměpisným těžištěm regionu. Vynikající zásobování vodou zajišťuje soutok čtyř hlavních řek západních Čech Mže, Radbuzy, Úhlavy a Úslavy v severozápadní nejnižší části Plzeňské kotliny. Díky meandrování těchto řek, vznikla na jejich dolním toku řada říčních ramen s břehy dobře přístupnými z mělkých údolí. Ovšem směřování vodních toků do jednoho soutokového uzle přináší také nebezpečí povodní, neboť řeky mohou odtékat z kotliny pouze úzkým profilem na začátku kaňonu Berounky (Anderle a kol. 2009, 1; Martinovský a kol 2004, 13).

Plzeňská kotlina je nejteplejší a nejúrodnější částí západních Čech a proto byla hustě osídlena již od mladšího neolitu. Přes Plzeňsko procházely dálkové komunikace spojující východ se západem a zajišťující kulturní i obchodní kontakty mezi bavorským Podunajím a centrem Čech. Tranzitní charakter území se projevoval prostřednictvím artefaktů v kultuře místních zemědělců už od mladší doby kamenné. V převážné části pravěku tedy bylo Plzeňsko ovlivněno oblastí horního Podunají a do určité míry představovalo i jeho periferii (Anderle a kol. 2009, 1; Kumpera a kol. 2004, 24-25; Martinovský a kol 2004, 13).

3.1. Paleolit – starší doba kamenná

Nejstarší doklady přítomnosti paleolitický lovců a sběračů na území dnešní Plzně pocházejí ze středního paleolitu (250 000 - 40 000 př. n. l.) Povrchovým sběrem na nejvyšších terasových stupních plzeňské pánve se podařilo získat soubor jednoduchých kamenných nástrojů z křemene či křemence (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 299; Břicháček 2001, 3; Kumpera a kol. 2004, 25-26).

Kamenná industrie převážně z Vochova a Plzně-Doubravky sloužila nejstarším obyvatelům na území dnešní Plzně ke zpracování ulovené zvěře, ryb a nejrůznějších nasbíraných plodin, které tvořili základ jejich výživy. V Újezdě nade Mží bylo nalezeno menší sídliště, kde se z valounové suroviny tyto nástroje vytvářeli (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 299; Břicháček 2001, 3; Kumpera a kol. 2004, 25-26).

Další svědectví osídlení Plzeňska nalézáme až o několik tisíciletí později na samém konci mladšího paleolitu (40 000 - 10 000 př. n. l.). Jedná se o drobné kamenné artefakty, vyrobené již z rohovce a pazourku s výrazným patinováním, které byly objeveny na okrajích Plzeňské pánve v Plzni - Vinicích a Plzni - Doubravce. Nejstarším dokladem déle trvajících osídlení Plzně je sezónní lovecké sídliště v Plzni-Roudné⁴ z pozdního paleolitu (10 000 – 8 000 př. n. l.) (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 299; Kumpera a kol. 2004, 26; Vencel 1988, 32).

3.2. Mezolit – střední doba kamenná

Výrazné oteplení, ke kterému došlo po skončení poslední doby ledové, umožnilo značné rozšíření lesního porostu na úkor travnatých ploch. Již v průběhu preboreálu ustupovala chladnomilná zvířata k severu a stavy stád býložravců se tak snižovaly, současně ale došlo k expanzi lesních druhů, jako byl jelen, srnec nebo prase. Tato situace byla příznivá pro další rozvoj osídlení. Na území západních Čech pronikaly od počátku mezolitu (8 000 – 5 500 př. n. l.) z bavorské oblasti malé pohyblivé komunity sledující vodní toky s množstvím ryb a migrační trasy divoké zvěře. V areálu města Plzně se našlo několik pazourkových nástrojů. Největší soubor těchto artefaktů byl objeven při výzkumu mladší vrstvy sídliště v Plzni – Roudné (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 299 – 300; Kumpera a kol. 2004, 26; Vencel - Fridrich 2007, 124).

⁴ Nálezy z této lokality jsou uvedeny v podkapitole 4.10. Roudná.

3.3. Neolit – mladší doba kamenná

V období neolitu (5 500 – 4 500 př. n. l.) na naše území přišli z Balkánu a Karpatské kotliny přes střední Podunají první kolonisté, kteří již uměli pěstovat kulturní plodiny a intenzivně chovat domestikovaný dobytek. Starší mezolitické obyvatelstvo buď přijalo nový způsob zemědělské obživy, nebo bylo vytlačeno se svým lovecko-sběračským životním stylem do oblastí méně vhodných pro zemědělství (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300; Kumpera a kol. 2004, 26; Pavlů – Zápotocká 2007, 10).

První zemědělci začali s klučením a žďářením rozsáhlých lesů, aby rozšířili plochy svých polí. Česká kulturní krajina tak byla navždy změněna. Území dnešní Plzně bylo již od počátku neolitu hustě osídleno. Dobrá dostupnost vody a sprašové půdy plzeňské pánve poskytly zemědělcům ideální podmínky. Zemědělsko – pastevecký způsob života vyžadoval zakládání trvalejších sídlišť, kde se posléze mohlo plně rozvinout hrnčířství a tkaní textilu. Nejstarší keramickou kulturu na našem území představuje lid s lineární keramikou. Příslušníci této kultury přišli na Plzeňsko proti proudu Berounky a přes Hořovicko. Usadili se v úzkém pásu od Rokycan podél dolního toku Klabavy až k dnešní Plzni a odsud se pak dále šířili podél toků hlavních řek (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300; Kumpera a kol. 2004, 26). Typické keramické nádoby kultury s lineární keramikou mají jednoduchý polokulovitý tvar s mírně esovitě rozevřeným ústím (obr. 6), doplňují je hluboké misky a amforovité tvary. Výzdoba je tvořena jednoduchými rytými motivy, jako jsou meandry, klikatky, obloučky, vlnice nebo spirály (obr. 7) (Pavlů – Zápotocká 2007, 66).

Zhruba pět set let klidného vývoje přerušila výrazná změna pravděpodobně vyvolaná přelidněním, drobnějšími změnami v klimatu i etnickými pohyby, která se archeologicky projevila nástupem kultury s vypíchanou keramikou a výskytem prvních výšinných osad (Bašta – Bašťová 1990, 7).

Tvary nádob lidu s vypíchanou keramikou ve starším stupni navazují ještě na pozdní fázi kultury s lineární keramikou a jedná se především o hrubé bombovité a hruškovité nádoby. Výzdoba je však provedena zcela novou technikou střídavého dvojpichu dvojhrotým nástrojem (obr. 8). V mladším stupni se sortiment tvarů nádob nevídaně rozrostl a naprostá většina keramiky byla bohatě zdobena vypíchanými krokvicemi, kosočtverci, čtverci, trojúhelníky či šachovnicemi (obr. 9). Vysoká funkčnost, estetičnost i kvalita zpracování keramiky svědčí o určitém bohatství a zvýšené kulturnosti mladoneolitické společnosti (Pavlů – Zápotocká 2007, 69 - 70).

Intenzivní styky s bavorským Podunajím dokládá keramika rössenské kultury či skupiny Oberlauterbach (obr. 10), nalezená na plzeňských neolitických sídlištích a také štípaná industrie z bavorského pruhovaného rohovce vyskytující se ve všech mladších neolitických osadách v západních Čechách (Břicháček 2001, 6; Kumpera a kol. 2004, 28).

První stálá vesnice na území dnešní Plzně byla prozkoumána v Liticích⁵. Tuto vesnici tvořily stavby typické pro neolit tzv. dlouhé domy, které mají obvykle délku 15 – 33m a šířku kolem 8 m a v jejich okolí se nachází ohrady a nejrůznější typy jam. V Plzni – Křimicích⁶ a ve Vochově proběhl výzkum osad z mladšího neolitu, při kterém byla objevena také specifická sídliště s hrazenými kruhovými příkopy tzv. rondely (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300).

3.4. Eneolit – pozdní doba kamenná

Nejvýraznějším rysem eneolitu (4 500 – 2 300 př. n. l.) je rozvoj přílohového zemědělství s využitím oradla. Žárové zemědělství už nemohlo poskytnout dostatek potravy pro zvyšující se populaci. Bylo nutné rozšířit plochy orné půdy a zvýšit produkci (Neustupný a kol. 2008, 11).

⁵ Specifika této vesnice lze nalézt v podkapitole 4.7. Litice.

⁶ Neolitické areály v Plzni – Křimicích jsou popsány v podkapitole 4.6. Křimice.

Objevují se první doklady používání vozů, které umožnily lépe využít tažnou sílu dobytka. Ekonomické změny se odrazily i na vzhledu sídlišť. Rozsáhlé neolitické osady se přetvářejí v relativně malá rovinná sídliště, ze kterých později vznikají sídliště výšinná s jednou až dvěma obytnými jednotkami. Narůstající počet obyvatel vyčerpával nejkvalitnější sprašové půdy a osídlení zde postupně mizelo. Lidé postupovali do členitého území pahorkatin, kde začal převládat chov dobytka nad obilnářstvím (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300; Kumpera a kol. 2004, 28; Neustupný a kol. 2008, 11).

Pod vlivem horního Podunají docházelo na konci doby kamenné k rychlému střídání kultur. Osídlení s lineární a vypíchanou keramikou bylo v západních Čechách nahrazeno rozvíjejícími se lokálními skupinami pozdního lengyelského kulturního komplexu. Z Bavorska na naše území zasahovala müchshöfenská kultura, jejíž pozůstatky byly objeveny v Radobyčicích, Radčicích a Městě Touškově. Typická keramika mladších kultur Polling a Schussenried (obr. 11) se našla v Plzni - Vinicích, Liticích a Křimicích. Několik sídlišť michlsberské kultury se podařilo zachytit v okolí dnešní Plzně konkrétně v Krsech, Vochově a Svržně. V dalších oblastech západních Čech reprezentuje starší eneolitické obyvatelstvo pouze několik ojedinělých nálezů kamenných nástrojů. S nástupem kultury nálevkovitých pohárů, postupně mizí osídlení i v centrální části plzeňské pánve (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300; Kumpera a kol. 2004, 28 – 29).

Další kolonizace proběhla až kolem poloviny třetího tisíciletí z oblasti Podunají. Na území západních Čech a severovýchodního Bavorska se vytvořil větší sídelně geografický celek chamské kultury. Tato kultura se nazývá podle eponymní lokality v bavorském Chamu nedaleko od našich hranic (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300; Kumpera a kol. 2004, 29).

Pro chamskou kulturu jsou charakteristická výšinná sídliště malých rozměrů. Mezi nejlépe prozkoumaná výšinná sídliště u nás patří Bzí u Bílovic a Lopata u Štáhlav, kterými se zabýval již F. X. Franc⁷ (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300; John 2010a, 79 - 84, 86 - 89; Kumpera a kol. 2004, 29).

Keramika chamské kultury (obr. 12) je zdobena motivy složenými z přesekávaných lišt, dále rytými liniemi či svazky rýh, trojúhelníky a krokvicemi, doplněnými vpichy. Počet dochovaných tvarů je poměrně nízký. Nejpočetněji jsou zastoupeny hrnce a mísy. Ze zlomků se podařilo určit také amfory, koflíky a miniaturní nádoby, které se ale vyskytují vzácně (Neustupný a kol. 2008, 113).

V samém závěru pozdní doby kamenné nám doklady o sídlištích či pohřebištích na Plzeňsku chybí. Jen ojedinělé nálezy keramických střepů a kamenných nástrojů potvrzují občasnou přítomnost nositelů kultur se šňůrovou keramikou a se zvoncovitými poháry v našem regionu (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300; Kumpera a kol. 2004, 29).

3.5. Doba bronzová

Termín doba bronzová se používá pro dějinné období, ve kterém se všeobecně rozšířilo využívání nově objevené slitiny cínu a mědi, tedy bronzu. Během svého více než tisíciletého vývoje, společnost doby bronzové zásadním způsobem přeměnila svou sociální i ekonomickou strukturu. Užívání bronzu bylo spojeno s rozvojem specializovaných znalostí a dovedností souvisejících jak s jeho výrobou tak i s kvalitativně vyšší úrovní organizace směny hotových výrobků a distribuce surovin na dlouhé vzdálenosti (Jiráň a kol. 2008, 11)

⁷ Lopata u Štáhlav je součástí archeologické naučné stezky F. X. France. Více o F. X. Francovi v kapitole 2. Dějiny bádání.

Ani počátek kovového věku však nepřináší mnoho nových nálezů v Plzni a jejím okolí. Přestože Plzeňská pánev patřila v pravěku k nejvíce osídleným a region leží na nejkratší spojnici mezi podbořansko-kadaňskou oblastí únětické kultury a straubinským kulturním okruhem v Podunají, máme ze starší doby bronzové (2 000 – 1 600 př. n. l.) pouze minimum dokladů o osídlení Plzeňska. První vlny zemědělců a prospektorů přicházejících z Podunají, jsou archeologicky dokumentovány až na sklonku tohoto období. Kolonizátoři z prostředí větěřovské a maďarovské kultury pátrali na našem území po užitečných surovinách a nerostech. Obsadili nejen okolní zemědělské půdy ve Vochově nebo Soběkurách, ale jako první též budovali výšinná opevněná hradiště. Na území dnešní Plzně v části Hradiště⁸ se našlo valem opevněné výšinné sídliště v meandru řeky Úhlavy (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191, 300 - 301; Kumpera a kol. 2004, 30).

Převažujícím typem obydlí nové populace byly menší stavby kůlové konstrukce na povrchu terénu. V závěru starší doby bronzové byly poprvé budovány mohyly, určené k pohřbívání. Jako milodary do nich byly vkládány první ještě relativně vzácné bronzové artefakty, zejména šperky jako jsou jehlice, náramky, záušnice nebo závěsky a zbraně např. sekery, sekeromlaty a dýky. Ukládání mrtvých pod mohylami se stalo typickým pro oblast západních Čech na dalších téměř tisíc let (Anderle - Dudák a kol. 2008, 191 - 192, 301; Kumpera a kol. 2004, 30).

Klimatické optimum starší doby bronzové, které podporovalo rozvoj obilnářství, se postupně proměnilo v chladnější a vlhčí počasí atlantického typu. Pomalé zhoršování klimatu na začátku střední doby bronzové (1 600 – 1 300 př. n. l.) způsobilo radikální společenské a politické změny ve způsobu života. Na významu nabyly chov dobytka, což vedlo skupiny obyvatel k větší pohyblivosti (Břicháček 2001, 10).

⁸ Více informací o lokalitě Plzeň – Hradiště je uvedeno v podkapitole 4.4. Hradiště.

Prosadila se menší krátkodobá sídliště opět s domy kúlové konstrukce na povrchu terénu, doplněná nově drobnými zahloubenými chatami. Podle hojně budovaných mohylových naspů bylo osídlení tohoto období pojmenováno mohylová kultura. Žárový či kostrový pohřeb s hojnými milodary byl uložen na upravené, mnohdy ohněm očištěné místo a nad ním byla navržena mohyla, často s kamenným věncem po obvodu (Anderle - Dudák a kol. 2008, 192, 301; Kumpera a kol. 2004, 30).

Typické tvary keramiky mohylové kultury jsou amfory, drobnější amforky na nožce i bez ní a mísy na nožce (obr. 13). Ve výzdobě zpočátku převažuje rytá linie a geometrické vzory, přičemž hluboké linie bývají vyplňovány bílou inkrustací. Základními ornamenty nádob mohylové kultury jsou šrafované trojúhelníky, které někdy vytvářejí ve svislé řadě tzv. přesýpací hodiny, dále myrtová či jedlová větévka, soustředné i vícenásobné kroužky a zvláště v západních Čechách často užívané žebříčkovité pásy (obr. 14). Výzdoba je umístěna na spodek nádoby a na nožku, zatím co hrdlo zůstává hladké. V mladším období nahradil rytí hlazený povrch s vypnulínami, které byly často lemovány kruhovými nebo podkovovitými žlábkami. Povrch nádob se začal upravovat také svislým prstováním. Pro nejmladší horizont mohylové keramiky pak byla příznačná vertikální kanelace či svislé žlábkování zejména u amfor (Jiráň a kol. 2008, 98, 106)

Až ve střední době bronzové se bronz plně uplatnil jako technický kov. Značné množství bronzových nástrojů, šperků a zbraní v mohylách i hromadných nálezech svědčí o vysoké úrovni řemeslné výroby a rozvoji obchodu. Zvláště bohaté lokality reprezentující toto období na Plzeňsku jsou Štáhlavy, Plzeň - Nová Hospoda, Dýšina a Plzeň - Radčice (Anderle - Dudák a kol. 2008, 302; Kumpera a kol. 2004, 31).

Plynulý vývoj pokračoval v mladší době bronzové (1 300 – 10. stol. př. n. l.). Zvýšil se rozsah a intenzita osídlení. Sídliště zaujala prakticky všechny příhodné polohy a pravěké osídlení v Plzeňské kotlině tak dosáhlo jednoho ze svých vrcholů. Zvýšil se také počet kůlových domů na sídlištích i jejich velikost, ale postupně zmizely zahloubené obytné stavby. Časté nálezy srpů, mlýnků a zásobnicových jam pro ukládání obilí (např. Vejprnice, Přeštice, Plzeň - Radčice) vypovídají o výrazném rozvoji zemědělské produkce na Plzeňsku (Anderle - Dudák a kol. 2008, 192, 302; Kumpera a kol. 2004, 32).

Na území Čech se v mladší době bronzové rozvinulo více kulturních celků, které nazýváme kulturami popelnicových polí. Jednotícím znakem těchto kultur je žárový pohřební ritus, kdy jsou spálené ostatky zemřelého vloženy do nádoby tzv. popelnice (Jiráň a kol. 2008, 129; Kumpera a kol. 2004, 32). Pro oblast západních Čech se často vyčleňuje samostatná milavečská kultura, pojmenovaná podle mohylového pohřebiště Milavče u Domažlic, kde se našel vzácný kultovní vozík s kotlíkem (Anderle - Dudák a kol. 2008, 302; Šaldová 1990, 17 - 18). V současnosti, ale někteří badatelé přehodnotili původní koncept existence dvou svébytných kultur v rámci severoalpského komplexu popelnicových polí v mladší době bronzové na území Čech a doporučují celou tuto oblast zařadit pod kulturu knovízskou, případně hovořit pouze o milavečské skupině v rámci jednotné enklávy severoalpských popelnicových polí v Čechách (Jiráň a kol. 2008, 132).

Pozdní doba bronzová (10 - 8 stol. př. n. l.) přinesla opětovné zhoršení klimatu. Po více než čtyřstech letech se znovu začala budovat hradiště. Způsob obživy se však nezměnil, stále převládaly zemědělské osady, na kterých se nově objevila mělce zahloubená chata čtvercového či obdélného půdorysu s obytnou plochou 12 – 15 m² (Anderle - Dudák a kol. 2008, 192, 302; Kumpera a kol. 2004, 33).

Na západě Čech se vyvinula specifická nynická skupina, pojmenovaná podle významného pohřebiště Nynice na severu Plzeňska (Anderle - Dudák a kol. 2008, 302; Kumpera a kol. 2004, 33). Nejčastějšími keramickými tvary nynické kultury byly amfory, zásobnice, hrnce, mísy a koflíky (obr. 15). Povrch nádob byl hladký někdy dokonce leštěný nebo tuhovaný. Ve výzdobě převažovaly vodorovné rýhy doplněné žlábků a tzv. obrvením, tedy řadou krátkých šikmých čárek, které byly prováděny mechanicky za pomoci kolečka se šikmými zářezy. V mladší fázi nynické kultury se objevuje zcela nový výzdobný motiv tzv. dvojitá girlanda, vytvořená z mělkých rýh nebo úzkých žlábků (obr. 16). Povrch užitkové keramiky byl upravován vertikálním prstováním či hustým hřebenovým rýhováním. Hrubší tvary byly zdobeny lištami s důlky, vrypy a otisky nehtu. Samostatné velké důlky nebo důlky s otiskem nehtu byly používány ke zdůraznění rozhraní hrdla a těla na nádobách (Jiráň a kol. 2008, 203 – 207, 211 – 212).

Nynické kultuře je připisován také unikátní bronzový štít z depotu v Plzni – Jíkalce⁹ (Anderle - Dudák a kol. 2008, 302). Depoty¹⁰ kovových výrobků byly nejvíce rozšířeny v mladší a pozdní době bronzové u kulturního komplexu popelnicových polí. Smysl a účel ukládání depotů je interpretován různě. Zatímco některé depoty mohly sloužit jako obdoba „bankovních depozit“ jiné lze považovat za obětiny či zakončení rituálního aktu (Jiráň a kol. 2008, 14). V depotech závěrečné fáze kultury popelnicových polí se nelezly také první želené artefakty ohlašující počátek nové doby (Jiráň a kol. 2008, 236).

⁹ Nálezové okolnosti jsou popsány v podkapitole 4.5. Jíkalce.

¹⁰ Depot neboli hromadný nález je soubor artefaktů, které jsou záměrně společně uloženy většinou na nějaké obtížně přístupné místo např. pod zem, pod vodu, do bažiny nebo do skalního úkrytu (Jiráň a kol. 2008, 13).

3.6. Doba halštatská – starší doba železná

Halštat (8. - 5. stol. př.n.l.) je obdobím dynamického společenského a ekonomického vývoje, kdy se všeobecně rozšířilo zpracování železa, vzrostl význam specializované výroby a byly navázány kontakty s antickým světem. V západních Čechách se rozvinula mohylová kultura spadající do západohalštatského kulturního okruhu (Kumpera a kol. 2004, 33; Venclová a kol. 2008, 11).

Základními typy keramických nádob západočeské skupiny byly amforovité zásobnice, hrncovité nádoby i hrnky, mísy, misky, talíře a koflíky (obr. 17). Výzdoba byla provedena plně v duchu západohalštatského kulturního okruhu geometrickými motivy. Nově se uplatnila technika rytých a vlasově šrafovaných skupin svislých nebo šikmých pásů, které společně s tuhovanými pásy vytvářely na nádobách vzory klikatek a trojúhelníků. Na vnitřních stranách misek a talířů se lze setkat i se složitými hvězdovitými motivy. Kromě rytí se na nádobách vyskytovaly malované ornamenty či jemné vtačované důlky. Později se objevilo také zdobení pomocí ozubeného kolečka (Venclová a kol. 2008, 70).

Osídlení se na počátku halštatského období koncentrovalo v blízkém okolí dnešní Plzně, ale prozkoumaná sídliště známe pouze z Bedněvsi, Města Touškova, Malesic a Plzně – Křimic. Většina informací o životě tehdejší společnosti pochází z mohylových pohřebišť. Je zde patrná sociální diferenciacce. Nalézají se jak prosté hroby, tak honosné komorové hrobky příslušníků nobility s bohatou výbavou částí koňských postrojů či dokonce celých vozů pro posmrtný život (Anderle - Dudák a kol. 2008, 192, 302; Kumpera a kol. 2004, 34). Pohřební ritus je birituální s převahou žárových hrobů. Samotné mohyly mají vnitřní konstrukci z hlíny, kamene a někdy též ze dřeva, jejich půdorys je kruhový až mírně oválný a bývají uskupeny do pohřebních areálů někdy až o 40 mohylách (Venclová a kol. 2008, 79).

Pozdní doba halštatská (6. – 5. stol př. n. l.) přinesla efektivnější využívání půdy i surovin. Byla obsazena celá kulturní krajina. K tradičním osadám bez opevnění např. v Plzni – Roudné či Vochově, přibýly lehce opevněné dvorce tehdejší elity a na strategických místech v Plzni Bukovci nebo Starém Plzenci byla vybudována hradiště s mohutnými kamenohlinitými hradbami. Opětovně byla osídlena také starší opevnění např. v Plzni – Hradišti. Rozvíjel se obchod, ale kontrolu nad získaným majetkem měla pouze určitá skupina lidí, o čemž svědčí výrazné odlišnosti v bohatosti hrobové výbavy a způsobu uložení pohřbu. Tyto nové prvky jsou odrazem komplikovaného kulturně – politického vývoje v celé střední Evropě (Anderle - Dudák a kol. 2008, 192, 302; Kumpera a kol. 2004, 35 - 36).

3.7. Doba laténská – mladší doba železná

Na západní Čechy silně působily vlivy ze středomoří, Porýní a Podunají, na základě kterých se zde vytváří nový výtvarný styl s množstvím rostlinných, zvířecích i lidských motivů. Laténská kultura mladší doby železné (5. stol. př. n. l. – zlom letopočtu), která je spojovaná s etnickou skupinou Keltů se rozšířila ve velké části západní i střední Evropy a měla různé regionální varianty, jejichž jednotícím prvkem se stal právě laténský výtvarný styl. Z tohoto důvodu bývají západní Čechy považovány za součást širší pravlasti Keltů (Anderle - Dudák a kol. 2008, 192; Kumpera a kol. 2004, 36; Venclová a kol, 2008a, 9).

Vliv antické kultury se na území dnešní Plzně projevuje především v nových lahvovitých tvarech nádob a specifické kolkované výzdobě keramiky, ale také v přímých importech, jakým byl například zlomek malovaného řeckého kylixu z chaty na sídlišti v Plzni – Roudné (obr. 18) (Anderle - Dudák a kol. 2008, 302; Kumpera a kol. 2004, 36 - 37; Venclová a kol, 2008a, 98 - 99).

Převažující sídelní formou byla velká rovinná sídliště, dvorce a hradiště se zahlobenými chatami o ploše zhruba 20 m², které byly doplněny většími stavbami kúlové konstrukce s podlahou na úrovni terénu. Osídlení se koncentrovalo v Plzni a blízkém okolí konkrétně v Dýšině, Plzni – Kostelíku, Plzni – Radčicích, Plzni – Újezdu, Nynicích či Hájku u šťáhlav. Postupně ubývalo mohylových pohřebišť a převládala pohřebiště s plochými popelnicovými nebo jámovými hroby. Žárové hroby byly často vybaveny pouze dvěma nádobami, ale ojediněle se lze setkat s kostrovými knížecími hroby, bohatě vybavenými zbraněmi, koňskými postroji, vozy a vzácnými importy bronzových nádob z etruské oblasti např. v Chlumu u Rokycan (Anderle - Dudák a kol. 2008, 192 – 193, 302; Kumpera a kol. 2004, 37).

Dokladem zručnosti keltských řemeslníků je umělecké zpracování tzv. maskovité spony, jejíž patka či lučík byl zdoben plastickým znázorněním lidské nebo zvířecí figury (obr. 19). Nálezy těchto unikátních spon jsou koncentrovány v okolí Plzně, na lokalitách jako jsou Dýšina, Kralovice, Kyšice nebo Manětín – hrádek. Keltové byli také první, kdo na našem území razil bronzové, stříbrné a zlaté mince tzv. duhovky. Největší objev keltských mincí ve střední Evropě byl učiněn severovýchodně od Plzně v Podmoklech na Rokycansku. Slibný vývoj keltské společnosti byl však ukončen kolem zlomu letopočtu invazí germánských kmenů (Anderle - Dudák a kol. 2008, 193, 302; Kumpera a kol. 2004, 37 - 38).

3.8. Doba římská

V době římské (1. – 4. stol.) patřily Čechy k barbariku, ležely tedy na území vně Římské říše a byly ovládané germánskými kmeny. Přímí politický tlak z římského impéria byl na naše území vyvíjen v období tzv. Marobudovy říše, ale většinou Čechy stály stranou římského zájmu (Kumpera a kol. 2004, 38; Salač a kol 2008, 11).

Teprve výzkumy posledních dvou desetiletí odhalily koncentraci sídel doby římské v centru Plzeňské pánve. Osídlení zabralo nejlepší půdy regionu v Plzeňském historickém jádru, Plzni – Roudné, Plzni – Doubravce, Plzni – Vinicích, Plzni – Malesicích, Radčicích, Vochově aj. Prozkoumány zde byly jámy různých typů a tvarů, hutnické objekty a také velké nadzemní stavby kúlové konstrukce i menší polozemnice s obytnou plochou do 20 m². Výjimečným nálezem byly dva popelnicové hroby z historického jádra Plzně a Tlučné. Kontakty s Římskou říší dokládají především římské mince objevené v blízkém okolí Plzně v Dýšině, Kyšicích, Starém Plzenci, ale i v samotném Plzeňském historickém jádru. Do západních Čech se dovážela také červenohnědá římská keramika, terra sigillata (Anderle - Dudák a kol. 2008, 193, 302; Kumpera a kol. 2004, 39).

3.9. Doba stěhování národů

Dobou stěhování národů (5. – 6. Stol.) u nás končí pravěk. Po té co germánské kmeny prolomily hranice římského impéria, nastaly převratné změny v celé Evropě. Pro západní Čechy to znamenalo zejména značné prořídnutí osídlení, neboť většina germánských obyvatel odešla. V plzeňské kotlině máme jen ojedinělé nálezy z Radobyčic nebo Vejprnic. Důležitý výzkum ve Vochově prokázal přežívání germánského osídlení na Plzeňsku hluboko do 5. století. Objevená keramika přešťovického typu a spony patřily skupině obyvatel, která po odchodu z Čech vytvořila základ pozdějšího kmene Bavorů (Anderle - Dudák a kol. 2008, 193, 302; Kumpera a kol. 2004, 40; Salač a kol. 2008, 156).

Ze závěru období stěhování národů pochází pouze několik hrobových nálezů z Plzně – Doudlevec a Plzně – Skvrňan. Kostrové pohřby vybavené nádobami, železnými zbraněmi a krásnými stříbrnými sponami jsou posledními důkazy přítomnosti germánských etnik na území Plzeňska (Anderle - Dudák a kol. 2008, 193, 302; Kumpera a kol. 2004, 40).

4. Nejvýznamnější pravěké lokality na území dnešní Plzně

Předchozí kapitoly 2. Dějiny bádání a 3. Prehistorie Plzně představily obecně stav nálezové základny pro období pravěku na území dnešní Plzně i jejího okolí. V této kapitole charakterizují konkrétní reprezentativní plzeňské lokality, které zásadním způsobem přispěly k poznání specifik období pravěku na sledovaném území. Uvedené lokality jsou využity v následující kapitole 5. Didaktika pravěku k tvorbě didaktických aplikací pro vyučování regionální prehistorie na základních školách i v nižších ročnících víceletých gymnázií při hodinách dějepisu.

4.1. Bukovec

Nad obcí Bukovec se na táhlém břidlicovém kopci nazývaném Holý vrch (373 m. n. m.) nacházelo pozdně halštatské hradiště. Výšinné sídliště s celkovou plochou asi 4 ha bylo rozděleno na dva pevnostní díly. Západní část o rozloze 1,6 ha měla nepravidelný oválný tvar s výběžkem k severovýchodu a byla interpretována jako vnitřní hradiště s akropolí. Na východě byla připojena druhá část s výměrou 2, 55 ha představující předhradí. Hradiště bylo zřejmě opevněno po celém obvodu. Nejsnáze přístupná východní strana byla kryta vnitřním obloukovitým valem opevňujícím akropoli, jež dosahuje místy až 4 metry výšky a také vnějším valem chránícím předhradí, ze kterého se ale zachoval už pouze příkop (Beneš a kol. 1979, 5 - 7; Čtverák a kol. 2003, 47 – 48; Maličský 1950, 34).

Nejstarší historická zmínka o Bukoveckém hradišti pochází z kázání v chrámu sv. Bartoloměje v Plzni. Toto kázání pronesl Mistr Hilarius Litoměřický roku 1467 a Bukovec je tak jednou z prvních pravěkých památek, které byly na světě zachyceny (Beneš a kol. 1979, 7; Čtverák a kol. 2003, 48).

Další prvenství si Bukovec připsal v roce 1836, kdy zde při výzkumu hraběte Kašpara ze Šternberka byly popsány tzv. spečené valy. Opevnění mělo být zpevněno úmyslně založeným ohněm, při kterém došlo ke spečení hlíny, písku a kamene ve sklovitou strusku. Později se však ukázalo, že jde o konstrukčně neúnosné řešení (Beneš a kol. 1979, 8; Čtverák a kol. 2003, 48; Šnajdr 1893, 489).

4.2. Červený Hrádek

V lese Černá myť, pouhých 1,3 km východně od hradiště Bukovec se nachází mohylové pohřebiště s pětapadesáti dochovanými mohylami. Sedmnáct z nich prozkoumal již v roce 1894 F. X. Franc. Mohyly měly vnitřní kamennou konstrukci. Pohřby byly jak kostrové, tak žárové a spadaly do střední doby bronzové, halštatu i latěnu. V bohatém hrobovém inventáři převažovala keramika a bronzové šperky. Dvě halštatské mohyly obsahovaly také železná kopí. Doposud nezkoumané jsou mohyly v poloze Na Ladách, kde byla náhodně nalezena bronzová sekerka s příčnou tulejí (Beneš a kol. 1979, 9; Čtrnáct 1964, 220; Jiráň a kol. 2008, 81; Sklenář a kol. 2002, 266)

4.3. Doubravka

V městské čtvrti Doubravka byla objevena dvě žárová pohřebiště a dvě sídliště z mladší doby bronzové a pozdního halštatu. Mimořádné nálezy skrývalo pohřebiště v okolí křižovatky Masarykovy a Skalní ulice. Podle zprávy F. Macháčka zde bylo v letech 1912 – 1914 postupně objeveno pět žárových hrobů milavečského horizontu s keramickými nádobami. Nejvýznamnějším popsaným artefaktem byl náhrdelník ze skleněných korálků, který ale spadá až do období pozdního Halštatu (Beneš 1992, 17; Doubová - Metličková - Mašková 2000, 83; Sklenář a kol. 2002, 266).

Při výzkumu z let 1926 – 1927 bylo pod vedením V. Čtrnáctého prokopáno dalších 19 žárových hrobů. Ostatky zemřelých byly nejčastěji uloženy do okřínu či amforovité zásobnice. Ve dvou případech měla urna hrncovitý tvar s otvorem „pro duši“ nade dnem. Našlo se také několik bronzových šperků např. dva tyčinkové náramky, jehlice s hlavicí členěnou vývalky, nebo závěsek ve tvaru litého kroužku. Na okraji pohřebiště bylo zjištěno žároviště, kde se prováděla kremace (Beneš 1992, 17; Doubová - Metličková - Mašková 2000, 84 - 85; Sklenář a kol. 2002, 266).

4.4. Hradiště

Na jižním okraji Plzně se v poloze Pod Homolkou nacházelo pravěké hradiště, které bylo vybudováno během přelomu starší a střední doby bronzové na úzké šíji tvořené meandrem řeky Úhlavy pod osadou Hradiště. Opevněná plocha rozkládající se ve výšce 355 m. n. m. má ledvinovitý tvar o výměře přibližně 1, 55 ha. Hlinitokamenitý val se stopami požáru a spečení byl nejmohutnější na nejpřístupnější severovýchodní straně, kde stále dosahuje výšky až 8 metrů (Čtverák a kol. 2003, 92 - 94; Jílková 1957a, 41).

Vnitřní areál hradiště byl značně poškozen dvěma pískovkami. Výzkumy provedené v roce 1947 V. Čtrnáctým a J. Maličkým odhalily v jižní pískovně mocná kulturní souvrství, odpadní jámu a konec zuhelnatělého trámu, který mohl být součástí nějaké sídlištní konstrukce. Keramický materiál z výkopů dokládá osídlení hradiště také během pozdní doby bronzové a závěru doby halštatské (Čtverák a kol. 2003, 94; Jílková 1957a, 41).

4.5. Jíkalka

Roku 1896 byl při stavbě domu 6/996 v Plzni na Skvrňanské třídě objeven hromadný nález bronzových předmětů z přelomu střední a mladší doby bronzové (Kytlicová 2007, 171; Sklenář a kol. 2002, 266).

Tento nález dal jméno celému horizontu západočeských a jihočeských depotů. V amforovité nádobě byla uložena jehlice, bronzová sekerka, ale také zlomky čepelí mečů, celé srpy i jejich části, terčovité závěsky z plechu, zlomky náramků a další artefakty (Kytlicová 2007, 171; Sklenář a kol. 2002, 266). Týden po nalezení depotu byl půl metru od nádoby vykopán okrouhlý bronzový štít s průměrem kolem 50cm o váze 3 kg (obr. 20). Unikátní štít vyrobený z obzvlášť silného tvrdého plechu s vysokým obsahem cínu měl uprostřed vypuklinu zakrývající držadlo a okolo soustředná plastická žebra s náznakem vykrojení. Analogických bronzových štítů bychom v celé Evropě našli jen několik, zejména v severských zemích. Štít z Plzně - Jíkalky má ovšem svůj předobraz v kožených štítech ze Středomoří (Sklenář a kol. 2002, 266).

V průběhu výzkumu byl na témže místě objeven další soubor bronzových předmětů, který umožnil zařadit štít do kulturního prostředí nynické skupiny pozdní doby bronzové. Při stavbě sousedních domů v roce 1901 se našel také vůbec první depot zlomků sídlištní keramiky mohylové kultury ze střední doby bronzové v západních Čechách (Sklenář a kol. 2002, 266).

4.6. Křimice

Jeden z nejvýznamnějších sídlištních areálů prvních plzeňských zemědělců se rozkládá na trase pravého břehu Mže v poloze Za humny. Opakované záchranné výzkumy prováděné od roku 1940 odhalily zejména rozsáhlé osídlení lidu s lineární keramikou. Na této lokalitě byl vůbec poprvé v západních Čechách zdokumentován úplný půdorys dlouhého domu. V roce 1998 pak stovky sloupových a kúlových jamek vykreslily půdorysy dalších pěti úplných a šesti jen částečně zachycených půdorysů charakteristických neolitických domů. Stavební jáma u stěny jednoho z domů navíc obsahovala první pohřeb na sídlišti v Plzni (Pavlů – Zápotocká 2007, 21; Sklenář a kol. 2002, 266).

Zajímavý souborem artefaktů byl depot štípané industrie obsahující na 200 čepelek a úštěpů určených pravděpodobně k dalšímu opracování. Řada objektů příslušela mladší kultuře vypíchané keramiky s prvky oberlauterbašské skupiny. Přičemž byl dokonce objeven první objekt na našem území obsahující pouze oberlauterbašskou keramiku, což dokládá blízké styky s oblastí bavorského Podunají. Avšak zřejmě nejvýznamnějším objevem se stalo čtvercové ohrazení s uhlopříčkou 155 m a zaoblenými rohy. Jeho plocha byla ohraničena vnějším příkopem s profilem ve tvaru U, vnitřním žlabem a palisádami. Datování ohrazení je problematické, ale na základě tvaru a analogií je přiřazováno k münchshöfenské skupině pozdně lengyelského horizontu (Pavlů – Zápotocká 2007, 21; Sklenář a kol. 2002, 266).

4.7. Litice

Na jižním okraji Plzeňské pánve uprostřed trojúhelníku tvořeného obcemi Litice, Útušice a Šlovice se na plochem návrší mezi Úslavou, Radbuzou a Úhlavou nacházelo sídliště kultury s lineární keramikou. Osídlená plocha se rozkládala na jižním a jihovýchodním svahu návrší Kotlík v nadmořské výšce 374 metrů (Braun 2001, 102; Braun – Sokol 1996, 5 – 6).

Mezi pozoruhodné nálezy patří dlouhý dům, v jehož stavební jámě byl zachycen první žárový pohřeb kultury s lineární keramikou v Čechách či nádobka zdobená smolnou barvou. Jedinečnost litického sídliště spočívá v tom, že na rozdíl od dalších nalezišť kultury s lineární keramikou neleželo na říční terase a jeho vzdálenost od řek činila minimálně 2, 5 km. Místo úrodné spraše bylo sídliště založeno na méně kvalitních svahových hlínách, ovšem podloží tvoří břidlice, která je vhodná k výrobě broušených kamenných nástrojů. Jde také o první plošně zkoumanou lokalitu v západních Čechách, kde bylo zjištěno osídlení již v nejstarším stupni kultury s lineární keramikou (Braun 2001, 104; Braun – Sokol 1996, 7).

4.8. Nová Hospoda

Jedno z největších českých mohylových pohřebišť doby bronzové se rozkládá v lese na terasové plošině vejprnického potoka asi 4km na jihozápad od středu města. První záchranný výzkum zde proběhl již roku 1923 pod záštitou plzeňského muzea. V roce 1940 byl zhotoven plán pohřebiště, ve kterém bylo zakresleno 100 mohyl. Naprostá většina těchto mohyl však byla postupem času zničena amatérskými výkopy a zástavbou (Jílková 1958, 312; Sklenář a kol. 2002, 268).

Vyskytovaly se zde mohyly s nízkými i vyššími prostými hliněnými náspy, ale také s nákladnými komorovými konstrukcemi z velkých balvanů. Některé mohyly dosahovaly průměru až 25 metrů a výšky 1, 7 metru. Pohřební ritus převládal žárový, pouze pět mohyl obsahovalo kostrový pohřeb a v dalších čtyřech prokopaných mohylách nebyly nalezeny žádné hmotné památky (Jílková 1958, 314; Sklenář a kol. 2002, 268).

Jeden z nejlépe vybavených hrobů ležel pod mohylou s číslem 98. Kostra, která zde byla pohřbena, měla dvouřadý náhrdelník z bronzových kotoučů, dva závěsky, dvě kotoučovitě jehlice, několik náramků a bronzových prstenů se spirálkami (obr. 21). U jejích nohou a za hlavou pak byly uloženy celkem čtyři keramické nádoby (Jílková 1958, 334). Na pohřebišti byly objeveny i obtížně zachovatelné organické materiály v podobě zbytků koženého oděvu s bronzovými nášivkami nebo dýky se zlomky dřevěné rukojeti (Sklenář a kol. 2002, 268).

4.9. Radčice

V západní části Radčic podél levého břehu Mže prozkoumal V. Čtrnáct mezi lety 1927 – 1933 rozsáhlé polykulturní sídliště. Sídlištní jámy převážně z pozdní doby bronzové poskytly množství keramiky nynické skupiny, ale například také parohovou postranici koňského udidla mimořádného tvaru (Sklenář a kol. 2002, 267; Šaldová 1992, 83 – 85).

Některé sídlištní objekty byly ještě produktem mohylové kultury a další pocházely dokonce z neolitu, eneolitu či pozdního halštatu. Pohřebiště pravděpodobně příslušející k tomuto sídlišti se nachází již na katastru Křimic. Mezi nálezy vynikal zejména rozmanitý inventář hrobu číslo 129 spojující prvky západohalštatského i východohalštatského kulturního okruhu. Výbavu tvořilo 61 nádob, 3 chřestítka a 3 zlomky bronzů. Zvláštní pozornost vzbudila zoomorfní nádoba na čtyřech nožkách zdobená černou lakovanou malbou (obr. 22). Jedná se o kultovní předmět představující býčka, jehož jedinou přesnou analogií je nádoba z Rabensburgu v Dolním Rakousku (Sklenář a kol. 2002, 267; Šaldová 1992, 90 – 91).

Dolní kyjovský les rozkládající se mezi Radčicemi a Malesicemi ukrýval tři mohylníky čítající na 70 mohyl s vnitřní kamennou konstrukcí. Většina z nich byla neodborně prokopána a zničena. Na základě nemnoha dochovaných keramických a bronzových nálezů patřilo pohřebiště lidu s mohylovou kulturou střední doby bronzové (Bašta – Baštová 1992, 35; Sklenář a kol. 2002, 267). V poloze pod kyjovským lesem na okraji říční nivy Mže proběhl v letech 1982 – 1988 výzkum žárového pohřebiště. Během kontinuálního využívání pohřebiště od pozdní doby bronzové do období laténského sem bylo uloženo přes čtyři sta hrobů. Vyskytovaly se zde jak prosté jámové hroby, tak velké hroby na úrovni terénu kryté vrstvou kamenů (Venclová a kol. 2008, 22).

4.10. Roudná

Největší dosud známý soubor pozdněpaleolitické štípané industrie v Čechách pochází z předstihového výzkumu plochy pod stavbou plzeňské fakultní nemocnice. V poloze Za Všemi svatými na sedle nevelké ostrožny vybíhající z návrší Mikulka bylo doloženo osídlení od pozdního paleolitu až do starší doby laténské (Sklenář a kol. 2002, 267).

Neuvěřitelných 2335 kusů pazourkové industrie rozptýlené na ploše 4000 m² představuje pozůstatky mnohonásobného sezónního využívání lokality lovecko - sběračskými skupinami. Mezi převažujícími drobnými tvary jsou výrazná krátká škrabadla. Chybí nálezy nezpracovaných úlomků suroviny, polotovarů a netěžených jader. Naopak byly využívány i méně kvalitní čepele a odštěpky, což dokládá nedostatek suroviny (Sklenář a kol. 2002, 267; Vencel 1988, 3 – 43).

Na téže lokalitě bylo také objeveno největší rovinné sídliště z pozdní doby bronzové a doby halštatské v západních Čechách. Z počtu 1200 prozkoumaných objektů se v 17 případech jednalo o chaty částečně zapuštěné do země. Mimořádná polozemnice složitější konstrukce se třemi řadami kúlů a předsíní obsahovala fragmenty více než 330 nádob. Vedle zlomků červeně malovaných mís točených na kruhu, pohárů a střepe z řecké keramiky vyniká imitace attického kylixu (Beneš 1992a, 346 - 347; Sklenář a kol. 2002, 267 - 268; Venclová a kol. 2008, 22).

5. Didaktika pravěku

Pravěk je nejstarším a nejdelším obdobím historie lidstva. Více než 99% své existence prožil člověk v pravěku a urazil obrovský kus cesty z říše zvířat k rozvinuté společnosti. Během této epochy byly položeny základy našich hospodářských schopností i estetického a sociálního vnímání. Vše co je typické pro dnešního člověka, vzniklo a rozvinulo se již v pravěku (Randák a kol 2011, 11). Chceme-li tedy, aby žáci dokázali porozumět sami sobě i společnosti, ve které žijí je třeba se tomuto období v hodinách dějepisu věnovat s náležitou pozorností. Sestavila jsem proto několik didaktických modulů, které umožní včlenit regionální prehistorii Plzně do výuky dějepisu na základních školách a v nižších ročnících víceletých gymnázií.

5.1. Geografický informační systém (GIS) v dějepise

Geografické informační systémy se staly součástí každodenního života. Jsou využívány veřejnými institucemi působícími v samosprávě, v ochraně životního prostředí či zdravotnictví. Na tuto situaci reagovalo školství projektem „GIS do škol“ (<http://gisdoskol.fp.tul.cz>), který se zaměřil zejména na aplikování GIS ve výuce zeměpisu, informatiky a matematiky. Prozatím nepříliš využívaný potenciál má GIS také pro hodiny dějepisu a to především ve spojení s archeologickými daty.

Jako významný prvek moderního archeologického výzkumu, slouží GIS k mapování archeologických památek na základě interpretace leteckých fotografií a terénních měření. Památky dochované v antropogenním reliéfu i pod povrchem terénu lze identifikovat díky jejich odlišným fyzikálně-chemickým vlastnostem oproti přirozenému pozadí. K základní evidenci nalezišť se v letecké prospekci používají malá sportovní letadla a běžně dostupné fotoaparáty (Šmejda 2008, 22-24).

Pro složitější fotogrammetrické analýzy se využívají kvalitní velkoformátové měřičské snímky, které jsou dostupné například v archivu Geografické služby Armády ČR v Dobrušce. Tyto letecké měřičské snímky obsahují nejen již zmíněné indikátory pohřbených památek, ale také velké množství cenných informací o struktuře intravilánů, využití okolní krajiny a síti komunikací v minulosti (Šmejda 2008, 24).

V současné době archeologové vytvářejí rozsáhlé databáze sloužící k evidenci i ochraně kulturního dědictví a v prostředí programů jakým je např. ESRI ArcGIS vyhodnocují vybrané vzorky území. Nejvíce jsou k archeologické interpretaci využívány data z mapových serverů Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního, České geologické služby či ze serveru agentury CENIA. Existují také servery poskytující výhradně archeologické mapové služby, ale jejich data jsou určena pouze pro vnitřní potřebu oboru (Šmejda 2008, 26).

GIS je vynikajícím prostředkem pro začlenění moderní technologie a nejnovějších vědeckých objevů do výuky jak na základních tak středních školách. Širokou možnost využití má jako podpůrný didaktický nástroj v projektové výuce. GIS pomáhá integrovat různé předměty a tím podporuje mezipředmětové vztahy. Umožňuje rovněž naplnit průřezová témata, která jsou podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání povinnou součástí základního vzdělávání a školy je musí zařadit do vzdělávání na prvním i druhém stupni (Netolická 2010, 2; RVP ZV).

Výuku GIS do svého vzdělávacího programu zahrnuje již několik gymnázií. Některá vytvořila vlastní geoinformační portály, které obsahují mnoho výukových materiálů (<http://gynome.nmnm.cz/gisvysociny/> a <http://geo.gfpvm.cz/>). Žáci se v hodinách a volitelných seminářích seznamují zejména s ArcExplorer a ArcGIS for Desktop Basic od světového lídra softwaru GIS firmy Enviromental System Research Institute (Netolická 2010,7).

Řadu zdařilých ukázek použití nástrojů GIS na různých historických tématech lze najít na stránce <http://gisprodejepis.webnode.cz/> , která se snaží ukázat možnosti, postupy a výsledky při aplikaci GIS v hodinách dějepisu. Pro prezentaci historických událostí prostřednictvím GIS lze také využít novou metodu Storytelling with maps vyvinutou firmou ESRI (<http://storymaps.esri.com/home/>).

5.2. Mapa plzeňských pravěkých lokalit v GIS

Pro didaktickou aplikaci jsem deset reprezentativních pravěkých lokalit na území Plzně¹¹ převedla do GIS (mapová příloha). Začala jsem nahráním podkladové ortofotomapy¹² a standardizovaných geografických jmen a názvů sídelních jednotek pro Základní mapu ČR 1:10 000¹³ z geoportálu Českého ústavu zeměměřičského a katastrálního¹⁴ (obr. 23).

Po té jsem vytvořila novou vrstvu (Shapefile) s pojmenováním Archeo_lokality a zvolila bodové geometrické typy reprezentující jednotlivé lokality. Správné zobrazení prostorových dat pro území ČR zajistí nastavení souřadnicového systému S-JTSK Krovak EastNorth. Po zapnutí toolbars editor jsem již mohla vybrané lokality zanést do mapy jako body (obr. 24).

Závěrečným krokem bylo vyplnění atributové tabulky (obr. 25) se sedmi sloupci představujícími atributy jednotlivých objektů (lokalit): Shape (geometrický typ Shapefilu), ID (jedinečný identifikátor, který umožňuje připojení dalších tabulek), Název (pojmenování lokalit), Typ (druh lokality –

¹¹ Vybrané lokality jsou popsány v kapitole 4. Nejvýznamnější pravěké lokality na území dnešní Plzně, ze které jsem také čerpala všechny faktografické informace při tvorbě mapy.

¹² (http://geoportal.cuzk.cz/WMS_ORTOFOTO_PUB/WMSservice.aspx)

¹³ (http://geoportal.cuzk.cz/WMS_GEONAMES_PUB/WMSservice.aspx)

¹⁴

(http://geoportal.cuzk.cz/%28S%28kufog3bzdhtmsxm0udkib145%29%29/Default.aspx?head_tab=sekce-00-gp&mode=TextMeta&text=uvod_uvod&menu=01&news=yes&UvodniStrana=yes)

mohylník, pohřebiště, hradiště, sídliště, depot), Badatelé (archeologové zkoumající lokalitu), Datace (zařazení lokality do konkrétního pravěkého období) a Obrázky (hypertextové odkazy na galerie fotografií lokalit a artefaktů s popisky, které jsem založila na serveru Rajce.net¹⁵).

5.3. Pracovní listy

Aby žáci mohli s mapou pravěkých lokalit z předchozí podkapitoly samostatně pracovat, vytvořila jsem pracovní list s názvem „Cesta pravěkou Plzní“ (příl. 1). První úkol je zaměřen na spojení archeologů s lokalitami, na kterých prováděli výzkum. K jeho vypracování stačí žákům použít nástroj Identifikovat (Identify) a najít na mapě příslušnou lokalitu. Po doplnění písmen ve správném pořadí do tajenky žáci objeví slovo KADLUB, jehož význam mají vysvětlit. Z předchozích hodin dějepisu by již měli vědět, že jde o odlévací formu. U dalšího úkolu žáci vyhledají v osmisměrce šest materiálů, které se zpracovávaly na území Plzně v pravěku tj. kámen, kosti, kůže, dřevo, bronz a železo. Následující úkol seznamuje žáky se třemi významnými artefakty nalezenými na území Plzně. Na prvním obrázku zleva je halštatský skleněný korálek z Doubravky, uprostřed se nachází štít z pozdní doby bronzové nalezený na Jíkalce a posledním předmětem je halštatská zoomorfní nádoba z Radčic. Informace o artefaktech najdou žáci v galeriích lokalit, ke kterým se dostanou přes hypertextový odkaz v informačních tabulkách k jednotlivým lokalitám.

Předposlední úkol pracovního listu vyžaduje dokreslení nádob kultury s lineární keramikou, chamské kultury a kultury s vypíchanou keramikou. Obrázky nádob jsou rovněž součástí galerie lokalit. V závěrečném úkolu žáci při návrhu letáku pro cestovní kancelář vytvoří mimo jiné obrazový výstup z GIS.

¹⁵ (<http://prehistorieplzne.rajce.idnes.cz/>)

Mapa se pro tisk upravuje v okně mapové kompozice (Layout View). Pomocí nástroje vložit (Insert) lze do mapy umístit legendu, severku, měřítko, název nebo popis. Před samotným tiskem je vhodné exportovat mapu, přes záložku soubor (File – Export Map...) do běžného grafického formátu PDF nebo JPEG.

Pracovní list naplňuje klíčové kompetence k učení – žák vyhledává a třídí informace, operuje s obecně užívanými termíny. Jsou v něm integrována průřezová témata osobnostní a sociální výchova – tematický okruh osobnostní rozvoj v bodě kreativita – cvičení pro rozvoj základních rysů kreativity a také multikulturní výchova, tematický okruh kulturní diference – žák poznává vlastní kulturní zakotvení. Pracovní list vytváří mezipředmětové vazby s předměty Informační a komunikační technologie, Výtvarná výchova a Zeměpis.

Dále jsem udělala pracovní list k nové expozici pravěku v Západočeském muzeu v Plzni¹⁶, který je určen pro dvojice žáků a pojmenovala jsem ho dle názvu expozice „Pohledy do minulosti – prehistorie jihozápadních Čech“ (příl. 2). Na začátku si žáci procvičí znalost pojmosloví z pravěku při doplňování termínů k jednotlivým písmenům abecedy. S prvním úkolem je vhodné dále pracovat v hodině a nechat žáky pojmy vysvětlit, případně vytvořit z uvedených pojmů příběh nebo křížovku pro spolužáky. V následujícím úkolu si žáci podle svého uvážení vyberou tři nejzajímavější předměty, které nakreslí a popíší. Tento úkol je rovněž vhodný k tvorbě hádanek pro spolužáky, pokud žáci u vybraných artefaktů nevedou přesné pojmenování. Další úkol má žáky nasměrovat ke konkrétním artefaktům na výstavě. Pomocí obrázků postupně doplní do křížovky názvy SITULA, VENUŠE, KYLIX, ŠTÍT, ZÁSOBNICE a SEKEROMLAT, aby jim vyšla tajenka TEXTIL.

¹⁶ Za informace o této výstavě vděčím Mgr. Milanu Metličkovi, viz kapitola 2. Dějiny bádání.

Předposlední úkol žáky vyzívá k nalezení rekonstrukce předmětu, se kterým byl textil v pravěku zpracováván, tedy vertikálního stavu. Žáci by si měli tkaní vyzkoušet a popsat jeho základní princip, který spočívá ve vzájemném provazování příčných nití útku s nitmi osnovy tak, aby se navzájem křížily. Následně mají žáci prozkoumat také další repliky předmětů jako je rotační mlýnek nebo hrnčířská pec a určit k jakým řemeslům se používaly. Závěrečným úkolem je tvůrčí psaní s vymezenou tematikou pravěku jihozápadních Čech.

Prostřednictvím pracovního listu jsou naplněny klíčové kompetence k učení – žák vyhledává a třídí informace, které využívá v tvůrčích činnostech, rovněž samostatně pozoruje a experimentuje. Dále kompetence komunikativní – žák formuluje a vyjadřuje své myšlenky souvisle a kultivovaně v písemném projevu. Jsou v něm zařazeny průřezová témata osobnostní a sociální výchova – tematický okruh osobnostní rozvoj v bodě kreativita – cvičení pro rozvoj základních rysů kreativity a též multikulturní výchova, tematický okruh kulturní diferenciacce – žák poznává vlastní kulturní zakotvení. Pracovní list vytváří mezipředmětové vazby s předměty Český jazyk, Výtvarná výchova a Zeměpis.

5.4. Didaktické hry

V životě dětí má hra mimořádný význam, slouží nejen k zábavě nebo rekreaci, ale umožňuje jim také poznávat svět kolem sebe a rozvíjet různé druhy intelektu. Skrze didaktické hry lze tedy využít přirozených potřeb žáků k realizaci výchovně-vzdělávacích cílů. Při výuce můžeme díky nim naplnit klíčové kompetence, průřezová témata i uplatnit mezipředmětové vazby (Vališová – Kasíková a kol. 2011, 209; Východská 2008, 5 – 7).

Žákům umožňují didaktické hry nahlédnout na známou látku z jiné stránky a objevit v ní nové souvislosti, soustředit se na tematicky zaměřené informace nebo opakovat probrané učivo tvořivým způsobem rozvíjejícím mezilidské vztahy. Z pedagogického hlediska jsou didaktické hry skvělou vyučovací metodou, která plní motivační, sociální i naukovou funkci (Východská 2008, 6 – 7).

Při metodické přípravě her je velmi důležitá je jednoznačná, srozumitelná formulace pravidel, která zajistí klid při práci i spravedlivé hodnocení výsledků či průběhu hry. Dále je nutné stanovit cíl, tedy podstatu jednotlivých činností vedoucích k úspěšnému zakončení hry a vhodné je také sepsat seznam potřebných pomůcek nebo případné nároky na úpravu či vybavení prostředí. Vhodné a systematické využívání didaktický her v hodinách dějepisu vzbudí zájem žáků o historickou látku a umožní jim rozvoj analyticko-syntetického, induktivně-deduktivního i divergentního myšlení (Vališová – Kasíková a kol. 2011, 210 - 211; Východská 2008, 7). Podle výše uvedených zásad jsem vytvořila tři didaktické hry pro výuku regionálního pravěku¹⁷.

1. Název: Plzeňské pravěké skrývačky

Cíl: Žáci si osvojí základní pojmy z prehistorie Plzně.

Charakteristika: Hra naplňuje klíčové **kompetence k učení** – žák vyhledává informace a operuje s obecně užívanými termíny. Uplatňují se zde průřezová témata **osobnostní a sociální výchova** – tematický okruh osobnostní rozvoj v bodě rozvoj schopností poznávání – cvičení pozornosti a soustředění. Mezipředmětovou vazbu zde tvoří **Český jazyk**.

¹⁷ Faktografie použitá ve hrách je čerpána z předchozích kapitol práce 2. Dějiny bádání, 3. Prehistorie Plzně a 4. Nejvýznamnější lokality na území dnešní Plzně.

Pravidla: Žáci najdou ve větách ukryté pojmy související s pravěkem a vysvětlí jejich význam nebo k nim uvedou asociace. Hru je vhodné zařadit na začátek vyučování jako motivaci a nechat děti odhadnout téma hodiny.

Pomůcky: text vět

Příklady: *Martin Straka při rozpravě kádru plzeňských hokejistů chyběl. Někdo baronce přiložil do kamen náčrt zahrady. Bude potřebovat léky, aby se nezajíkal kašlem. Oslov citlivě tu slečnu, aby sběr a činnost ukončila. Modlou hýbali důmyslní věřící a nepřestávali se modlití celou ceremonii.*

2. Název: Pravěká keramická dílna v Plzni.

Cíl: Žáci rozliší typické znaky keramiky vyrobené v jednotlivých pravěkých kulturách.

Charakteristika: Hra naplňuje klíčové **kompetence k učení** – žák samostatně pozoruje a experimentuje, dále **kompetence k řešení problémů** – žák vyhledá informace vhodné k řešení problému, najde jejich shodné, podobné a odlišné znaky a využije získané vědomosti i dovednosti k objevování různých variant řešení a také **kompetence pracovní** – žák používá bezpečně a účinně materiály i nástroje a dodržuje vymezená pravidla. Uplatňují se zde průřezová témata **osobnostní a sociální výchova** – tematický okruh osobnostní rozvoj v bodě kreativita – cvičení pro rozvoj základních rysů kreativity, v průřezovém tématu **multikulturní výchova** je uplatněn tematický okruh kulturní diferenciacce – žák poznává vlastní kulturní zakotvení. Mezipředmětovou vazbu zde tvoří **pracovní a výtvarná výchova**.

Pravidla: Žáci si přinesou keramický květináč, který se řízeně v hodině rozbije (v této fázi je vhodné demonstrovat archeologické pravidlo fragmentarizace – nelze nikdy určit, na kolik částí se nádoba rozpadne).

Následně učitel rozdělí žáky do skupin a každé skupině poskytne obrázky nádob jedné archeologické kultury (viz příklady). Žáci za pomoci lepidla slepí květináč (stejným způsobem, jako to dělají konzervátoři v laboratoři) a nechají lepidlo zaschnout alespoň jeden den. Doma si žáci mohou najít další informace k přidělené kultuře. Následující hodinu žáci na květináč namalují pomocí temperových barev typickou výzdobu pro svou archeologickou kulturu a po skupinách prezentují svůj výtvar před spolužáky, kteří hádají, o kterou kulturu jde. Hodnotí se zejména kvalita výrobku a rozpoznatelnost příslušnosti k dané kultuře.

Pomůcky: květináč, lepidlo – nejlépe disperzní Herkules, hadr nebo utěrku k otírání lepidla, noviny chránící lavice před zašpiněním, temperové barvy, voda na ředění barev, obrázky nádob s typickou výzdobou různých kultur

Příklady: kultura s lineární keramikou (obr. 6 a 7), kultura s vypíchanou keramikou (obr. 8 a 9), chamská kultura (obr. 12), mohylová kultura (obr. 13 a 14), nynická kultura (obr. 15 a 16), halštatská mohylová kultura (obr. 17)

3. Název: Lov na plzeňského mamuta.

Cíl: Žáci si procvičí percepci pomocí sluchu. Žáci opakují a rozvíjí své znalosti z období pravěku na území současné Plzně. Žáci mohou vyzkoušet také svůj odhad.

Charakteristika: Hra naplňuje klíčové **kompetence k učení** – žák operuje s obecně užívanými termíny a dále **kompetence komunikativní** – žák naslouchá promluvám druhých lidí a porozumí jim. Uplatňují se zde průřezová témata **osobnostní a sociální výchova** – tematický okruh osobnostní rozvoj v bodě rozvoj schopností poznávání – cvičení smyslového vnímání a tematický okruh sociální rozvoj v bodě kooperace a kompetice – žák rozvíjí individuální a sociální dovednosti pro etické zvládnání soutěže i konkurence.

V průřezovém tématu **výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech** je uplatněn tematický okruh Evropa a svět nás zajímá – žák poznává místa, události a artefakty v blízkém okolí mající vztah k Evropě a světu. Mezipředmětovou vazbu zde tvoří **Zeměpis** – žáci se seznamují s regionální geografii.

Pravidla: Dvojice žáků soutěží spolu o uloveného mamuta (například bonbon). Každý žák dostane svůj herní plán (příl. 3) a zvítězí ten, který má více správných odpovědí (ANO – NE).

Učitel postupně přečte dvanáct tvrzení, jestliže s nimi žák bude souhlasit, zapíše do příslušného políčka plus (+), když s nimi nebude souhlasit, zapíše minus (-). Následně vyučující znovu projde všechna tvrzení a zdůvodní správné odpovědi. Pokud žák odpověděl správně, vybarví v políčku kost z mamuta. Žáci v soutěžících dvojicích spočítají na svých listech správné odpovědi a určí vítěze.

Pomůcky: psací potřeba na vyznačení odpovědí, herní plán pro každého hráče, odměna zastupující uloveného mamuta např. bonbóny

Příklady: souhlasná tvrzení

Přes Plzeňsko vedly dálkové komunikace zajišťující kulturní i obchodní kontakty mezi bavorským Podunajím a centrem Čech.

(Intenzivní styky s bavorským Podunajím dokládají vlivy na artefaktech už od neolitu - rössenská kultura, skupina Oberlauterbach, štípaná industrie z bavorského pruhovaného rohovce)

Plzeňská kotlina byla hustě osídlena již od neolitu.

(Dobrá dostupnost vody a sprašové půdy v plzeňské pánvi byli ideálním prostředím pro první zemědělce.)

V eneolitu došlo k rozvinutí přílohového zemědělství s využitím oradla.

(Je to jeden z nejtypičtějších znaků eneolitu spolu s využíváním mědi, vozu a tažného dobytka)

Jedno z největších českých mohylových pohřebišť doby bronzové se rozkládá v lese na Nové Hospodě.

(V Plzni na Nové Hospodě se původně našlo 100 mohyl.)

Jednou z prvních pravěkých památek, které byly na světě zachyceny, je hradiště Bukovec.

(O Bukovci se zmínil ve svém kázání Mistr Hilarius Litoměřický už v roce 1467)

Území dnešní Plzně bylo v době římské součástí Marobudovy říše.

(Součástí Marobudovy říše byli celé Čechy, ale hranice nebyly přesně stanoveny.)

Příklady: nesouhlasná tvrzení

Nejstaršími doklady přítomnosti paleolitický lovců a sběračů na území dnešní Plzně jsou mohylová pohřebišť.

(Nejstaršími artefakty z paleolitu jsou jednoduché nástroje z křemene. Pohřbívat pod mohylami se začalo až v době bronzové.)

Za zakladatele západočeské archeologie je považován Josef Strnad.

(Zakladatelem západočeské archeologie je F. X. Franc. Josef Strnad srovnal listiny městského archivu a zkoumal hradiště Bukovec.)

Nejstarší keramiku na území dnešní Plzně vytvořil lid chamské kultury.

(Nejstarší keramickou kulturou byl lid s lineární keramikou. Chamská kultura spadá až do eneolitu.)

V Plzni - Jíkalce se našel půdorys neolitického dlouhého domu.

(V Plzni - Jíkalce se našel depot a bronzový štít z doby bronzové. Neolitický dlouhý dům byl objeven v Liticích.)

V době bronzové žili na území dnešní Plzně Keltové.

(Keltové na našem území žili v mladší době železné. V době bronzové byla v západních Čechách milavečská skupina.)

Germáni sídlící na území Plzně používali v době římské k výrobě keramiky hrnčířský kruh.

(Germáni svou keramiku vyráběli v ruce lepením.)

6. Závěr

Období prehistorie představuje nejdelší časový úsek v dějinách Plzně, během kterého docházelo k dynamickým proměnám struktury i hustoty osídlení. Je zřejmé, že již od doby kamenné bylo území dnešní Plzně díky své výhodné poloze a dobrému přístupu k vodním zdrojům důležitou křižovatkou dálkových cest. Tranzitní charakter území se pak projevil zejména integrováním kulturních prvků z horního Podunají do artefaktového projevu místní komunity.

Z nejúrodnějších nížinných oblastí plzeňské pánve obydlených již v eneolitu se osídlení postupně rozšířilo do členitějších pahorkatin. Poté náhle na konci doby kamenné stopy po sídlištích mizí a ve větší míře se opět objevují až ve střední době bronzové. V následující mladší době bronzové zaujala sídliště všechny výhodné polohy a osídlení dosáhlo jednoho za svých vrcholů. Poprvé se v době bronzové objevila mohylová pohřebiště, která se pak stala hlavním zdrojem informací o počátcích doby železné. Silné kulturní vlivy působící na západní Čechy ze Středomoří, Porýní a Podunají přispěly v mladší době železné k vytvoření laténského výtvarného stylu charakteristického pro keltské etnikum. V době římské byla Plzeň součástí Marobudovy říše a jejími obyvateli se stali Germáni, kteří však pousnuli vývoj na tomto území o několik století nazpět. Na samém konci pravěku značně ubylo obyvatelstva a veškeré doklady lidské činnosti na území Plzně z období stěhování národů jsou velice vzácné.

K poznání prehistorie Plzně přispělo množství významných badatelů, mezi kterými vyniká zejména zakladatel západočeské archeologie F. X. Franc. Na jeho práci navázal při inventarizaci nálezů kozelské sbírky V. Čtrnáct, ze kterého se později stal uznávaný odborník na západočeské mohylové kultury. V řadě skvělých archeologů působících ve vedení prehistorického oddělení Západočeského muzea v Plzni pokračuje v současné době M. Metlička.

Odrazem dlouhotrvajícího hustého osídlení je velký počet archeologických lokalit. Mimořádné informace a nálezy z období pravěku na území dnešní Plzně, přinesly výzkumy v oblasti Bukovce, Červeného hrádku, Doubravky, Hradiště, Jíkalky, Křimic, Litic, Nové Hospody, Radčic a Roudné.

Vhodným prostředkem k seznámení žáků s těmito významnými pravěkými lokalitami na území Plzně je mimo exkurze také GIS. Jedním z výstupů této práce je specializovaná mapa vytvořená v prostředí GIS a zpracovaná v mapovém software ArcMap 10 v podobě shapefile. Mapa obsahuje jak prostorové informace, tak i neprostorové informace (atributy) o jednotlivých lokalitách, které umožňují jejich identifikaci a analýzu. Pro samostatnou práci žáků s mapou pravěký lokalit jsem vytvořila pracovní list. Za neodmyslitelnou součást výuky regionálního pravěku považuji návštěvu prehistorické expozice Západočeského muzea, takže jsem pro tuto příležitost rovněž vytvořila pracovní list, díky kterému se žáci blíže seznámí s vystavenými artefakty. Závěr práce je pak věnován didaktickým hrám umožňujícím vysoce motivačním způsobem fixovat učivo vztahující se k pravěku na území dnešní Plzně.

Moje práce by měla být nejen inspirací pro učitele při jejich výuce prehistorie Plzně, ale měla by také motivovat k dalšímu bádání o tomto období. Vzhledem k četným stavebním aktivitám na území města, lze očekávat další archeologické objevy při provádění záchranných výzkumů. Ty by snad mohly zodpovědět otázky týkající se osídlení Plzně na počátku doby bronzové a v období stěhování národů.

7. Resumé

Pilsen is the geographical centre of West Bohemia. Affordable of water resources and fertile soil were ideal conditions for settlement in prehistoric period. The first evidence of human activity in this area was date back to the Middle Palaeolithic. During the following thousands of years occurred to dynamic changes in the structure and density settlement this territory. Pilsen located on the long-distance routes linking the Danube Region and the centre of Bohemia. Since the Stone Age, the transit character of the area was reflected in material culture of the first farmers.

This thesis deals with the major work of archaeologists who discovered the pilsner prehistory. Thesis describes in detail prehistoric periods Pilsen in relation to developments in the region. Thesis characterized the ten most important prehistoric sites in Pilsen. These sites are subsequently used in didactic applications for the history teaching in primary schools and lower grades grammar-schools. In the methodological chapter about teaching of prehistory are the advantages of using GIS in historical education. The output is a specialized map created in GIS and processed in mapping software ArcMap 10 in shapefile format. The content maps are spatial information and attributes with the identification and analytical data of sorted prehistoric sites.

The thesis includes two worksheets. One worksheet make for the independent work of students with a sites map and second for a new exposition in The Museum of West Bohemia. The work contains also three didactic games for teaching regional prehistory in history lessons.

8. Seznam literatury a pramenů

Anderle, J. – Dudák, V. a kol. 2008: Plzeňsko: příroda – historie – život. Praha

Anderle, J a kol. 2009: Historický atlas města Plzně. Plzeň.

Bašta, J. – Baštová, D. 1990: K otázce osídlení západních Čech v eneolitu a na počátku střední doby bronzové. Příspěvky k archeologii západních Čech. Zprávy ČSSA - Supplément 11, 7-16.

Bašta, J. – Baštová, D. 1992: Středobronzová mohyla u Radčic. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 8, 34 – 39.

Beneš, A. 1992: Pravěké a slovanské osídlení Plzně – Doubravky. Milénium kostela sv. Jiří v Doubravce, v Plzni 992 – 1992, 16 – 27.

Beneš, A. 1992a: Imitace attického kylixu z Plzně-Roudné. Minulostí západočeského kraje 28, 346 – 348.

Beneš, A. a kol. 1979: Průvodce naučnou lesnickou stezkou Zábělá. Plzeň.

Bouzek, J. – Vencl, S. 2011: Vzpomínka na Antonína Beneše (25. 6. 1934 – 7. 3. 2011). Archeologické rozhledy 63, 344 – 346.

Braun, P. 2001: K osídlení kultury s lineární keramikou u Litic, okr. Plzeň – město. Otázky neolitu a eneolitu našich zemí 2000, 102 – 108.

Braun, P. – Sokol, P. 1996: K neolitickému osídlení na katastru Litic, okr. Plzeň – město. Sborník Západočeského muzea v Plzni 13, 5 – 15.

Břicháček, P. 2001: Počátky osídlení západních Čech. Plzeň.

Čechura, M. 2011: Počátky výzkumu mohyl na Plzeňsku. Dějiny archeologického bádání na severním Plzeňsku. Vlastivědný sborník XXI, č. 4, 19-22.

Čechura, M. 2011a: Jan Erazim Vocel a počátky vědecké archeologie. Počátky archeologického bádání na severním Plzeňsku II. Vlastivědný sborník XXI, č. 1, 21 – 22.

Čechura, M. 2011b: Zemřel Antonín Beneš. Minulostí západočeského kraje roč. 46, 444-450.

Čtrnáct, V. 1964: Plzeňsko v pravěku, Minulostí západočeského kraje III, 208-225.

Čtverák, V. a kol. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.

Čujanová, E. 1972: Problémy českofalcké mohylové kultury v západních Čechách z hlediska padesátiletého trvání Archeologického ústavu v Praze. Archeologické studijní materiály 10, 81-87, 222-223.

Doubová, M. – Metličková, J. – Mašková, M. 2000: Žárové pohřebiště mladší doby bronzové v Plzni - Doubravce, Masarykova ulice (okr. Plzeň-město). Záchranný výzkum plzeňského muzea v r. 1912-1914 a 1926-1927. Rekonstrukce pohřebiště. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 15, 83-104.

Frýda, F. 2002: Marie Doubová-Andrlová jubilující. Sborník Západočeského muzea v Plzni 16, 5 – 6.

Hájek, L. 1965: K osmdesátinám V. Čtrnácta. Archeologické studijní materiály 2, 7-9.

Jílková, E. 1957: Výzkum mohylového pohřebiště v Plzni–Nové Hospodě v r. 1955, Archeologické rozhledy roč. 9 č. 1, 31 -57.

Jílková, E. 1957a: Západní Čechy na počátku doby bronzové. Památky archeologické 48, 15 – 57.

Jílková, E. 1958: Nejstarší a nejmladší horizont západočeské mohylové keramiky na pohřebišti v Plzni – Nové Hospodě. Památky archeologické 49, 312 – 347.

Jiráň a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.

John, J. 2010: František Xaver Franc a Velká skála u Bzí. Archeologie západních Čech 1, 72-76.

John, J. 2010a: Výšinné lokality středního eneolitu v západních Čechách. Plzeň.

Kumpera, J. a kol. Dějiny západních Čech: Od pravěku do poloviny 18. stol. Plzeň.

Kytlicová, O. 2007: Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. Prähistorische Bronzefunde 20/12. Stuttgart.

Macháček, F. 1914: Josef Strnad. In: Red. F. Macháček. Sborník Strnadův: na počest šedesátých narozenin c. k. vládního rady Josefa Strnada (1852 – 1912). Plzeň, 1 - 10.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. Památky archeologické 43, 21 - 42.

Martinovský, I. a kol. 2004: Dějiny Plzně v datech. Plzeň.

Metlička, M. 2002: Jubilantka Věra Šaldová-Štefanová. Sborník Západočeského muzea v Plzni 16, 7 – 8.

Metlička, M. 2004: Eva Čujanová-Jílková jubilující. Sborník Západočeského muzea v Plzni 17, 5.

Metlička, M. 2004a: Jubileum Antonína Beneše. Sborník Západočeského muzea v Plzni 17, 6.

Metlička, M. 2008: Prehistorická sbírka. In: Západočeské muzeum v Plzni 1878 – 2008. Plzeň, 23-27.

Metličková, J. 2007: Vzpomínka na Marii Doubovou-Andrlovou. Archeologické rozhledy roč. 59 č. 3, 632 – 633.

Netolická, I, 2010: ArcGis pro výuku. ARCDATA PRAHA, 8 [online]. [cit.2013-01-03] Dostupné na WWW: http://download.arcddata.cz/Oborove_materialy/Stredni_skoly.pdf.

Neustupný a kol. 2007: Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit. Praha.

Novobilský, M. 2010: František Xaver Franc a jeho přínos pro poznání středověkého hradu Lopaty. Archeologie západních Čech 1, 77-97.

Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.

Randák, J. a kol. 2011: Dějiny českých zemí. Praha.

Randová, J. 2010: František Xaver Franc: Život a dílo. Archeologie západních Čech 1, 5-7.

Salač, V. a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů. Praha

Sklenář, K. 2000: Archeologie a pohanský věk. Praha.

Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.

Sklenář, K. a kol. 2002: Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Smolík, J. 1881: O mohylách zejména eypovických. Památky archeologické 11, 49-60.

Szombathy, J 1888: Bericht über einen Ausflug in die Gegend von Pilsen und über Versuchsgrabungen bei Kron–Poritschen, Annalen des K. K. Naturhistorischen Hofmuseums, Bd. 3, 89–100, 128-137 [online]. [cit 2013-05-22]. Dostupné na WWW: <http://www.biodiversitylibrary.org/page/5749769>.

Šaldová, V. 1968: Halštatská mohylová kultura v západních Čechách - Pohřebiště Nynice. Památky archeologické 59, 297-399.

Šaldová, V. (ed.) 1988: Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy. Praha.

Šaldová, V. 1988a: Jubileum Evy Čujanové-Jílkové. Archeologické rozhledy roč. 40 č. 5, 572 – 573.

Šaldová, V. 1990: Západní Čechy od mladší doby bronzové do příchodu Slovanů. Příspěvky k archeologii západních Čech. Zprávy ČSSA - Supplément 11, 17 – 27.

Šaldová, V. 1992: Halštatský hrob se zoomorfní nádobkou z Radčic. Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 8, 83 – 96.

Šmejda, L. 2008: Archeologie, GIS a dálkový průzkum Země. Sborník příspěvku 17. konference GIS ESRI, 22–26.

Šnajdr, L. 1893: K otázce o původu spečených valů, Český lid 2, 489 – 493.

Vališová, A. – Kasíková, H. a kol. 2011: Pedagogika pro učitele. Praha.

Vencl, S. 1988: Pozdně paleolitické osídlení v Plzni. Archeologické rozhledy 45, 3-43.

Vencl, S. – Fridrich, J. 2007: Archeologie pravěkých Čech 2. Paleolit a Mezolit. Praha.

Venclová a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 6. Doba halštatská. Praha.

Venclová a kol. 2008a: Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha.

Východská, H. 2008: Dějepis hrou. Metodické inspirace a didaktické hry. Plzeň.

Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 126 [online]. [cit. 2013-01-03]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

Zápotocká, M. 2010: Dvacet let činnosti Archeologické pracovní skupiny východní Bavorsko/západní a jižní Čechy/Horní Rakousko – Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen/Oberösterreich. Archeologické rozhledy roč. 62 č. 4, 726-727.

Zápotocká, M. – Pleinerová, I. – Moucha, V. 2009: Vzpomínka na PhDr. Evu Čujanovou-Jílkovou, CSc. 30. 6. 1928 – 18. 3. 2009. Archeologické rozhledy 61, 144-145.

9. Seznam internetových zdrojů

WWW:<<http://gisdoskol.fp.tul.cz/>>.

WWW:<<http://gynome.nmm.cz/gisvysociny/>>.

WWW:<<http://geo.gfpvm.cz/>>.

WWW:<<http://gisprodejepis.webnode.cz/>>.

WWW:<<http://storymaps.esri.com/home/>>.

WWW:<http://geoportal.cuzk.cz/WMS_ORTOFOTO_PUB/WMSservice.aspx>.

WWW:<http://geoportal.cuzk.cz/WMS_GEONAMES_PUB/WMSservice.aspx>.

WWW:<http://geoportal.cuzk.cz/%28S%28kufog3bzdhtmsxm0udkib145%29%29/Default.aspx?head_tab=sekce-00-gp&mode=TextMeta&text=uvod_uvod&menu=01&news=yes&UvodniStrana=yes>.

WWW:<<http://prehistorieplzne.rajce.idnes.cz/>>.

10. Seznam příloh

Příl. 1 Pracovní list – Cesta pravěkou Plzní (vlastní práce autorky)

Příl. 2 Pracovní list – Pohledy do minulosti – prehistorie jihozápadních Čech (vlastní práce autorky)

Příl. 3 Herní plán – Lov na plzeňského mamuta (vlastní práce autorky)

11. Seznam zdrojů obrazových příloh

Obr. 1 Rybová, A. – Šaldová, V. 1958: O pohřebním ritu milavečské kultury v západních Čechách. Památky archeologické 49, 348-411.

Obr. 2 Šaldová, V. (ed.) 1988: Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy. Praha.

Obr. 3 Šaldová, V. (ed.) 1988: Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy. Praha.

Obr. 4 Šaldová, V. (ed.) 1988: Štáhlauer Ausgrabungen 1890. Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy. Praha.

Obr. 5 Fotografie z archivu autorky.

Obr. 6 Pleiner, R. a kol. 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.

Obr. 7 Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.

Obr. 8 Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.

Obr. 9 Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.

Obr. 10 Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.

Obr. 11 Pleiner, R. a kol. 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.

Obr. 12 Pleiner, R. a kol. 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.

Obr. 13 Jiráň a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.

Obr. 14 Jiráň a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.

Obr. 15 Pleiner, R. a kol. 1978: Pravěké dějiny Čech. Praha.

Obr. 16 Jiráň a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.

Obr. 17 Venclová a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 6. Doba halštatská. Praha.

Obr. 18 WWW:< <http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=79&stranka=12>>.

Obr. 19 WWW:< <http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=68&stranka=1>>.

Obr. 20 WWW:< <http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=77&stranka=10>>.

Obr. 21 Jiráň a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.

Obr. 22 WWW:< <http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=78&stranka=11>>.

Obr. 23 Fotografie z archivu autorky.

Obr. 24 Fotografie z archivu autorky.

Obr. 25 Fotografie z archivu autorky.

12. Přílohy



Cesta pravěkou Plzní

Spoj jména archeologů s lokalitami, které zkoumali, doplň písmena tajenky a vysvětli, co pojem znamená.

- | | |
|----------------|-------------------|
| 1. F. X. Franc | L) Nová Hospoda |
| 2. V. Čtrnáct | K) Červený Hrádek |
| 3. E. Čujanová | B) Bukovec |
| 4. D. Baštová | D) Hradiště |
| 5. J. Strnad | U) Roudná |

Tajenka:

1. 2. 3. 4. 5.
 A

Význam: _____

Najdi v osmisměrce 6 materiálů, které se zpracovávaly na území Plzně v pravěku.

```

E  Ž  Ů  K  Y  B  K
R  B  E  M  J  R  D
F  N  A  L  R  O  Ř
L  K  Á  M  E  N  E
U  Z  X  E  K  Z  V
K  O  S  T  I  A  O
    
```

- | | |
|----------|----------|
| 1. _____ | 4. _____ |
| 2. _____ | 5. _____ |
| 3. _____ | 6. _____ |

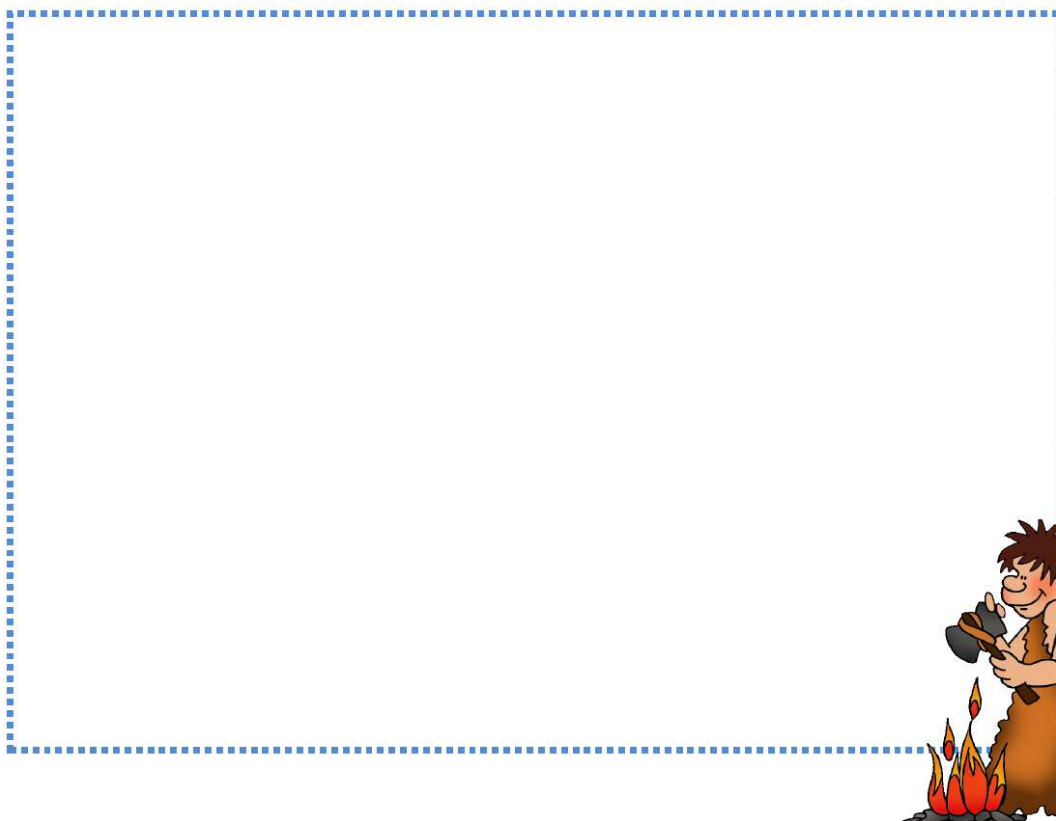
Pojmenuj artefakty na obrázcích, zařaď je do správného pravěkého období a urči lokalitu, kde byly nalezeny.



V pravěké keramické dílně potřebují pomocníka. Zvládneš dokreslit nádoby a určit, kterým pravěkým kulturám obývajícím Plzeň patřily?



Udělej reklamní leták pro cestovní kancelář nabízející poznávací zájezd po pravěkých lokalitách v Plzni. Nezapomeň do něj zahrnout **jméno cestovní kanceláře**, **pět lokalit**, které budou při zájezdu navštíveny, **významné artefakty**, s nimiž se účastníci zájezdu seznámí, **cenu zájezdu** a nakonec připoj **mapku s vyznačenou trasou zájezdu** (vytvořenou v GIS).



Příl. 1 Pracovní list – Cesta pravěkou Plzní, vlastní práce autorky (zmenšeno).



Pohledy do minulosti

prehistorie jihozápadních Čech

Muzejní abeceda. Ke každému písmenu napište pojem související s expozicí. Můžete čerpat z informačních tabulí i z popisků vystavovaných artefaktů.

A
B
C
D
E
F
G
H
I
J
K

L
M
N
O
P
R
S
T
U
V
Z.....



Vyberte si 3 nejzajímavější artefakty z výstavy a pokuste se je co nejpřesněji nakreslit a popsat.

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

Vyluštěte křížovku s pomocí obrázků artefaktů z výstavy. Jejich názvy najdete na informačních tabulích a popisích ve vitrínách.

1.		1.		2.		3.	
2.		4.		5.		6.	
3.							
4.							
5.							
6.							

V tajence jste objevili materiál využívaný v pravěku. Na výstavě je replika nástroje, který umožnil zpracování tohoto materiálu. Najděte jej, pojmenujte ho, vyzkoušejte, jak se s ním pracuje, a váš pracovní postup запиšte. Poté projděte expozici, najděte další repliky předmětů a napište, k jakým pravěkým řemeslům se používaly.

Název nástroje:

Pracovní postup:

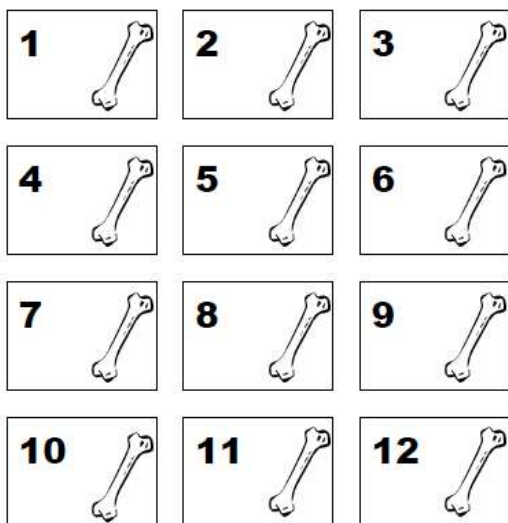
Pravěká řemesla a předměty, které se při nich používaly:

Napište příběh z období pravěku odehrávající se na konkrétní lokalitě v jihozápadních Čechách (podívejte se na mapu pravěkého osídlení jihozápadních Čech) jehož hlavními hrdiny budou dvě děti.

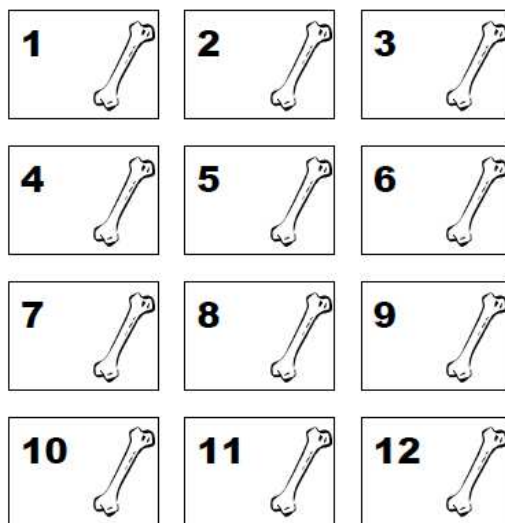


Příl. 2 Pracovní list – Pohledy do minulosti – prehistorie jihozápadních Čech, vlastní práce autorky (zmenšeno).

Lov na plzeňského mamuta

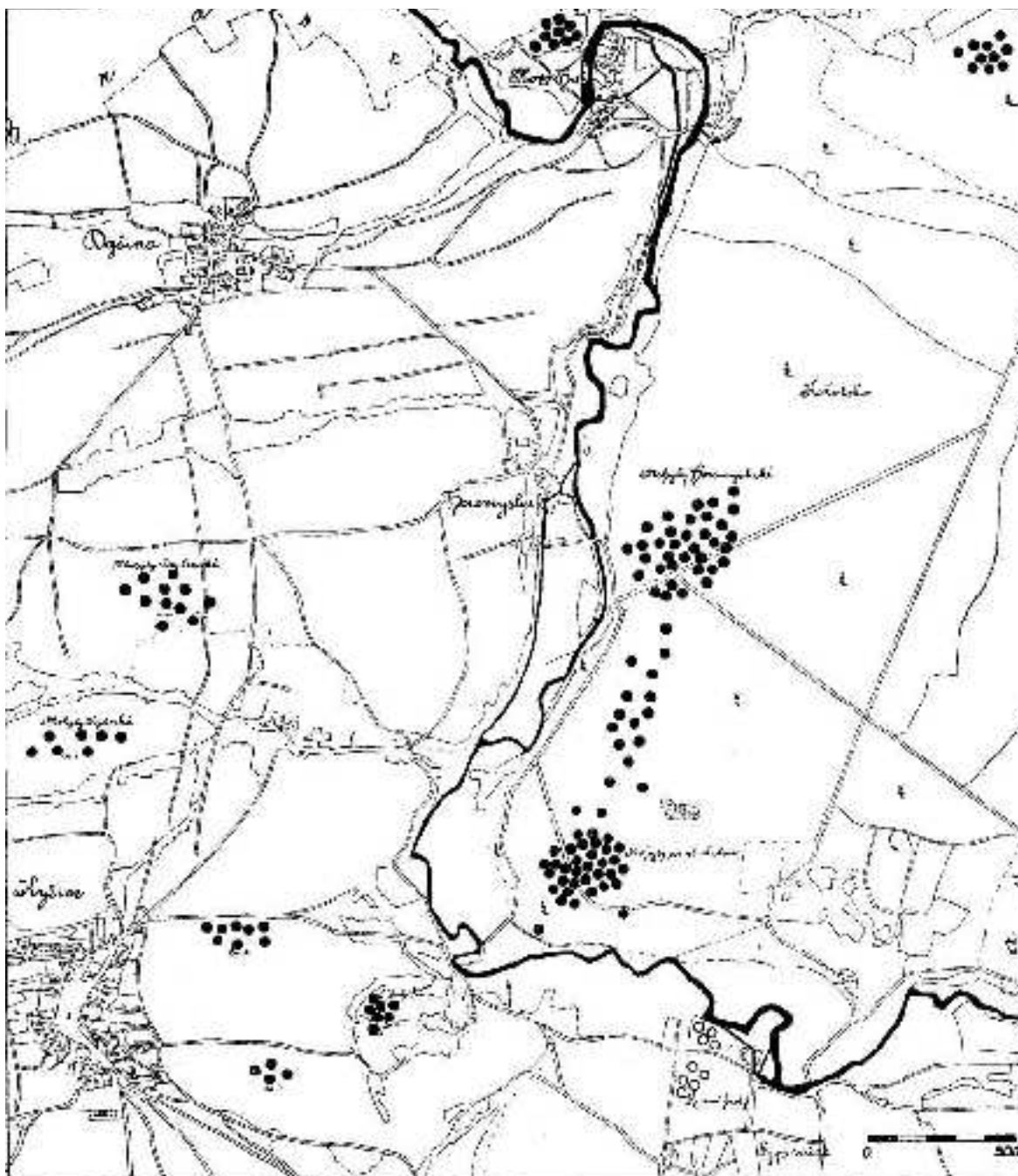


Lov na plzeňského mamuta



Příl. 3 Herní plán – Lov na plzeňského mamuta, vlastní práce autorky (zmenšeno).

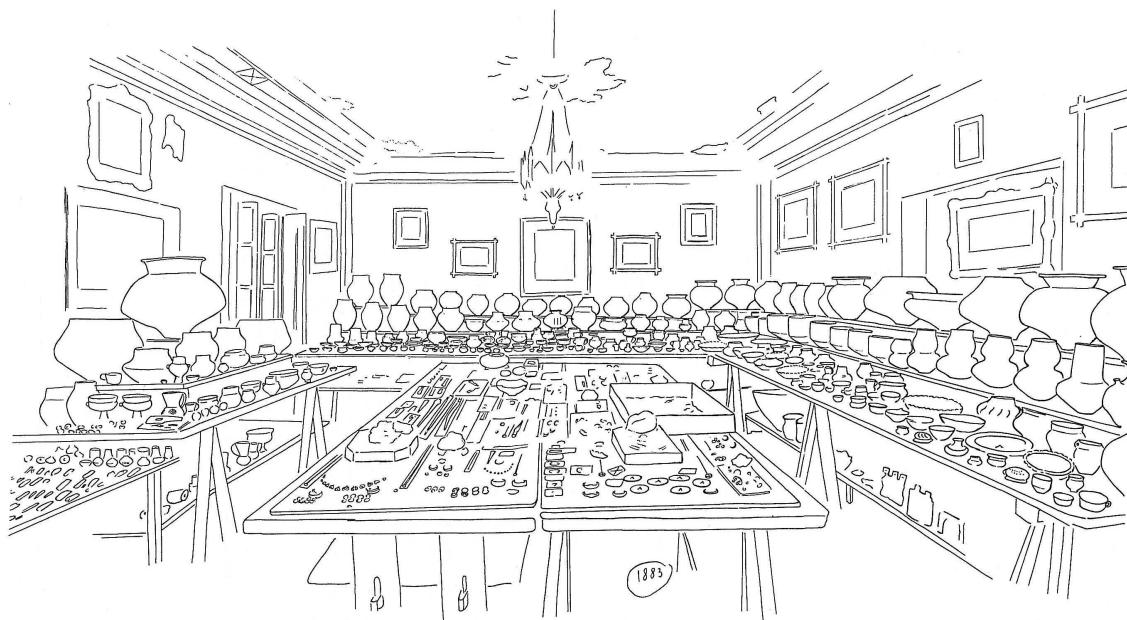
13. Obrazové přílohy



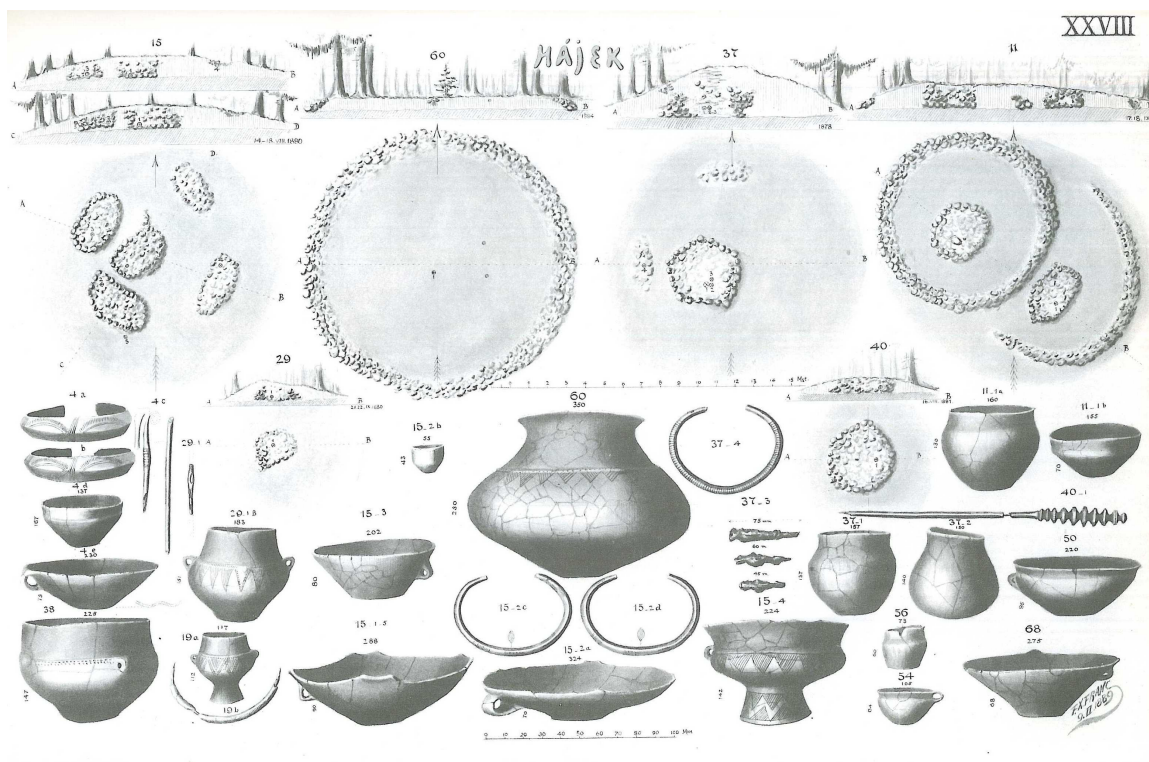
Obr. 1 Plán mohylových pohřebišť v okolí řeky Klabavy od Františka Křikavy (Rybová – Šaldová 1958, 349).



Obr. 2 Portrét Františka Xavera France (Šaldová ed. 1988, 1).



Obr. 3 Archeologická sbírka na zámku Kozel (Šaldová ed. 1988, 246).



Obr. 4 Nákres mohyl a nálezů z lokality Štáhlavy – Hájek od F. X. France (Šaldová ed. 1988, tabule 28).




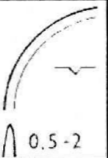


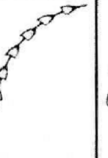
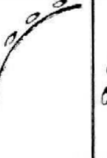

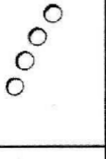
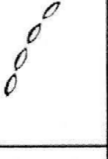

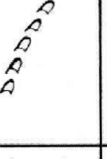
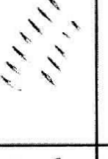
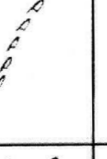
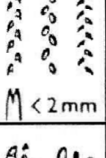
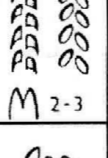
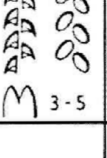
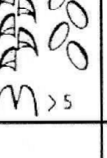
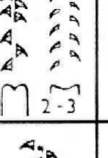
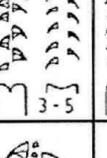
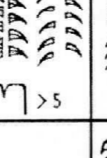

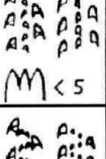
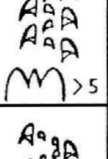
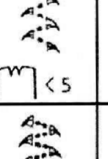

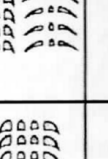
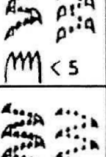
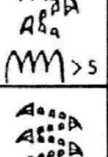
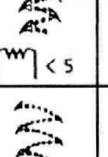
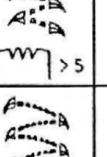
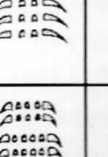




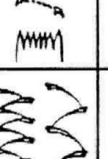

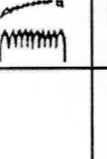

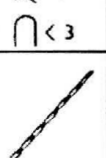
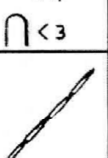
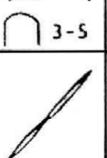
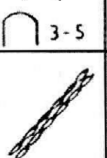
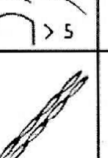

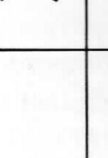
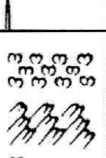

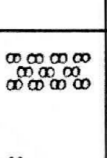
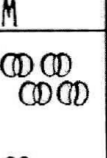
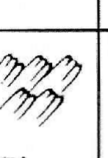
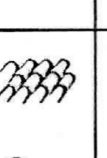
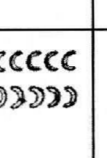



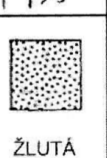
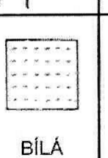
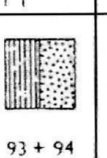
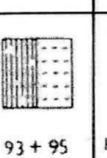
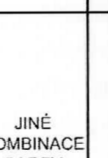
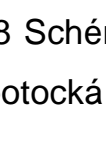
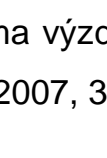
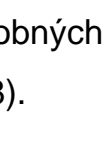
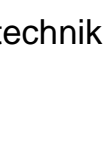

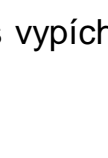
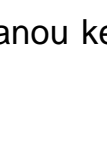

Obr. 5 Fotografie nově zřízené pravěké expozice v Západočeském muzeu (archiv autorky).



Obr. 6 Typické tvary nádob kultury s lineární keramikou (Pleiner a kol. 1978, 173, upraveno).

pozdní stupeň									
mladší stupeň									
střední stupeň									
starý stupeň									

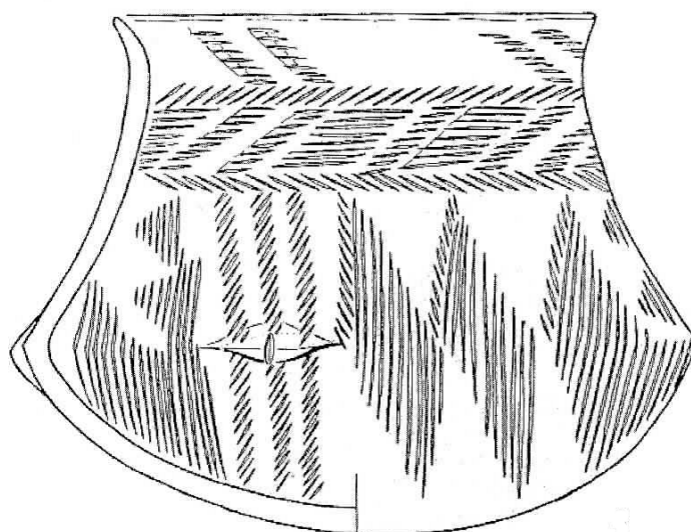
Obr. 7 Schéma výzdobných prvků kultury s lineární keramikou (Pavlů – Zápotocká 2007, 66).

	.1	.2	.3	.4	.5	.6	.7	.8	.9	
0.	 U > 2mm	 U 0.5-2	 U < 0.5						kombinace 00 + 10	
1.									10 + 20	
2.	 M < 2mm	 M 2-3	 M 3-5	 M > 5	 M 2-3	 M 3-5	 M > 5			20 + 30-90
3.	 M < 5	 M > 5			 M < 5	 M > 5				30 + 40-90
4.	 M < 5	 M > 5			 M < 5	 M > 5				40 + 50-90
5.	 M < 7	 M > 7	 M < 7	 M > 7	 M < 7	 M > 7	 M < 7			50 + 60-90
6.	 M < 3	 M < 3	 M 3-5	 M 3-5	 M > 5	 M > 5				60 + 70-90
7.										70 + 80-90
8.	 M < 3	 M > 3	 M < 3	 M > 3	 M	 M	 M	 M		80 + 90
9.	 ČERNÁ	 HNĚDÁ	 ČERVENÁ	 ŽLUTÁ	 BILÁ	 93 + 94	 93 + 95	 JINÉ KOMBINACE BAREV		90 + 00-10

Obr. 8 Schéma výzdobných technik kultury s vypíchanou keramikou (Pavlů – Zápotocká 2007, 38).

Schéma systému výzdoby kultury s vypíchanou keramikou				
starší stupeň			mladší stupeň	
fáze I	fáze II	fáze III	fáze IVa	fáze IVb

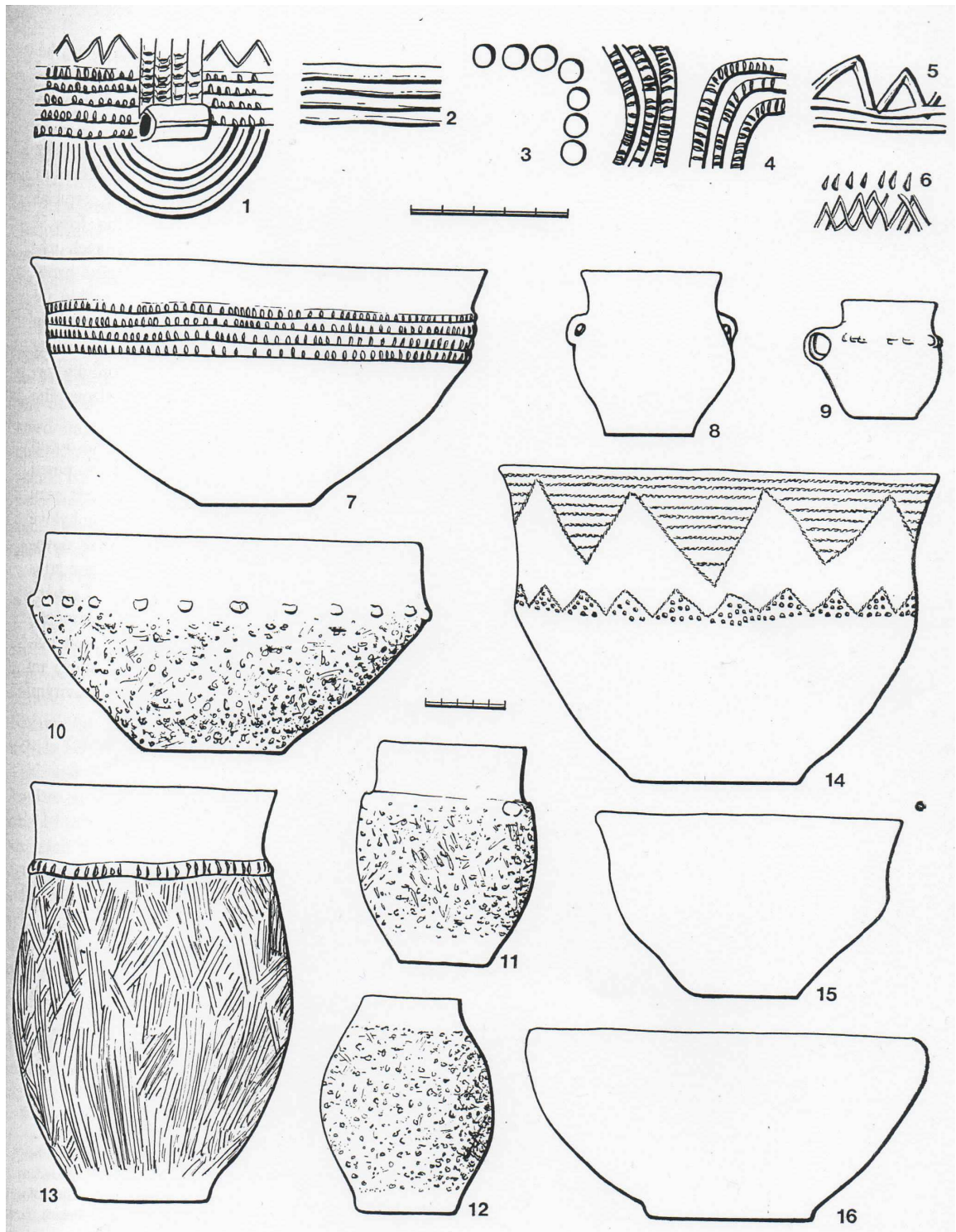
Obr. 9 Schéma výzdobných motivů kultury s vypíchanou keramikou (Pavlů – Zápotocká 2007, 69).



Obr. 10 Nádoba kultury Oberlauterbach nalezená v Křimicích (Pavlů – Zápotocká 2007, 69, upraveno).



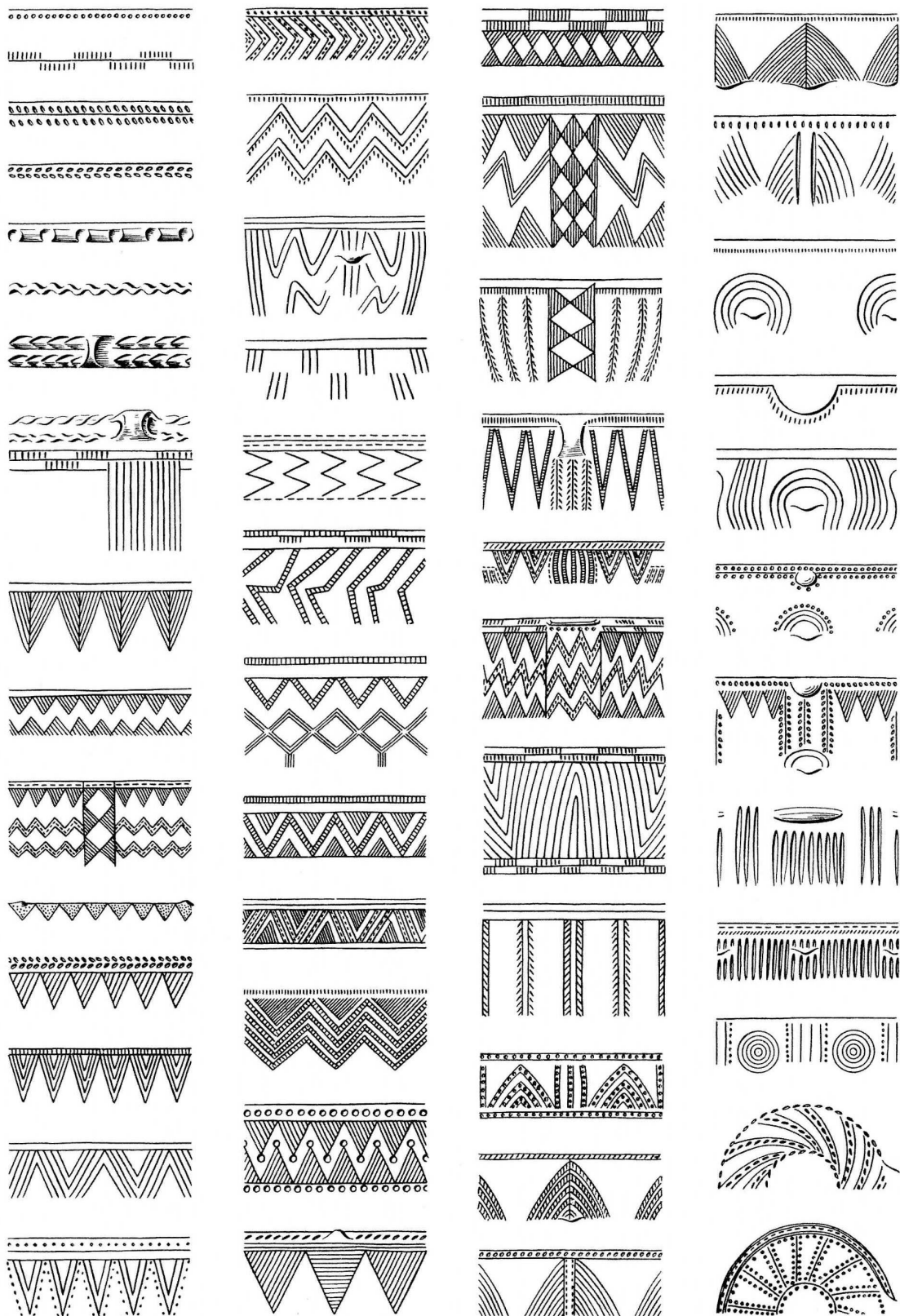
Obr. 11 Schussenriedská keramika (Pleiner a kol. 1978, 215, upraveno).



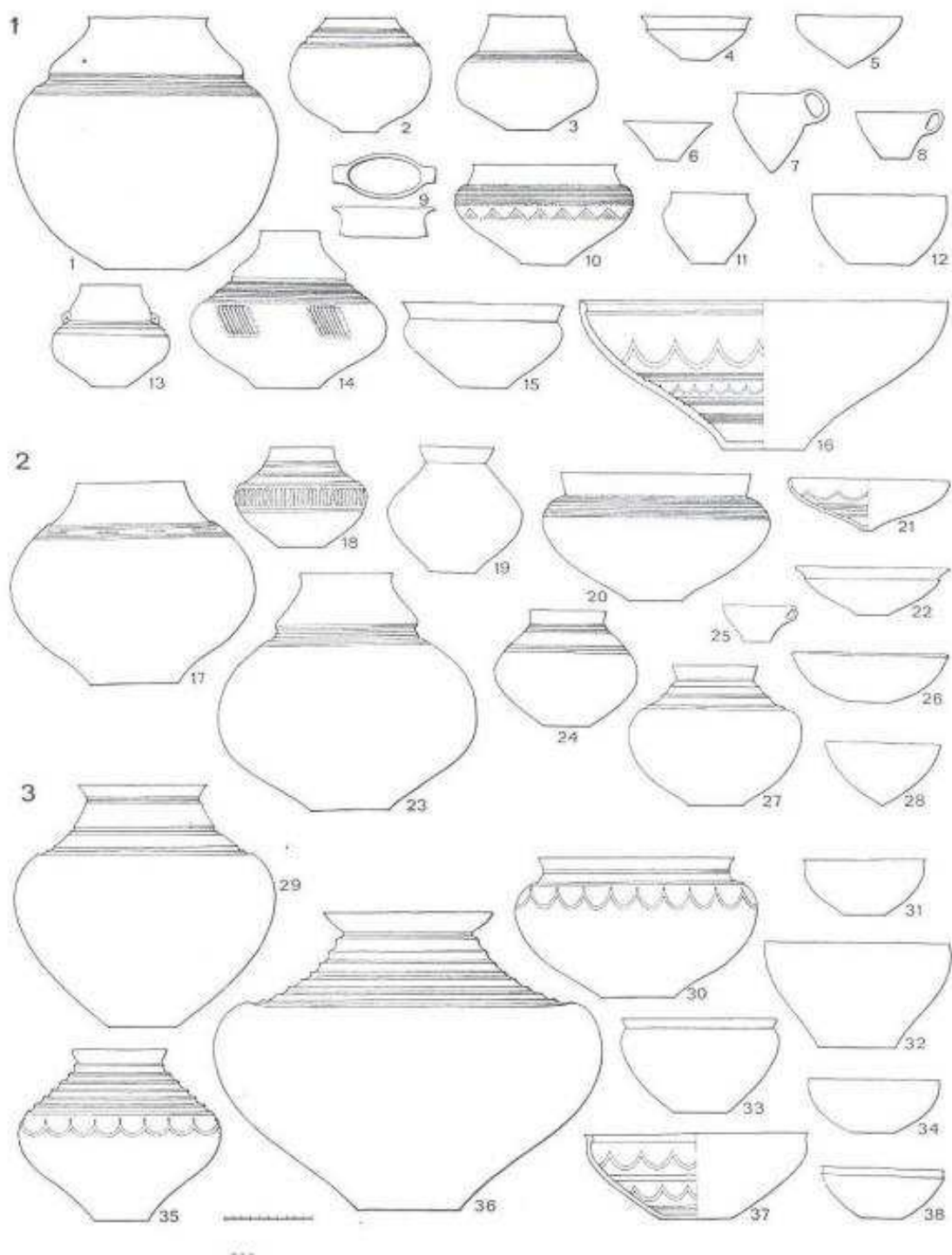
Obr. 12 Prvky ornamentiky a keramické tvary Chamské kultury. 1, 4, 13, 15 nálezy za Štáhlavic – Lopaty, 2 – 3, 5 – 12, 16 nálezy ze Bzí „Velká skála“ (Pleiner a kol. 1978, 261).



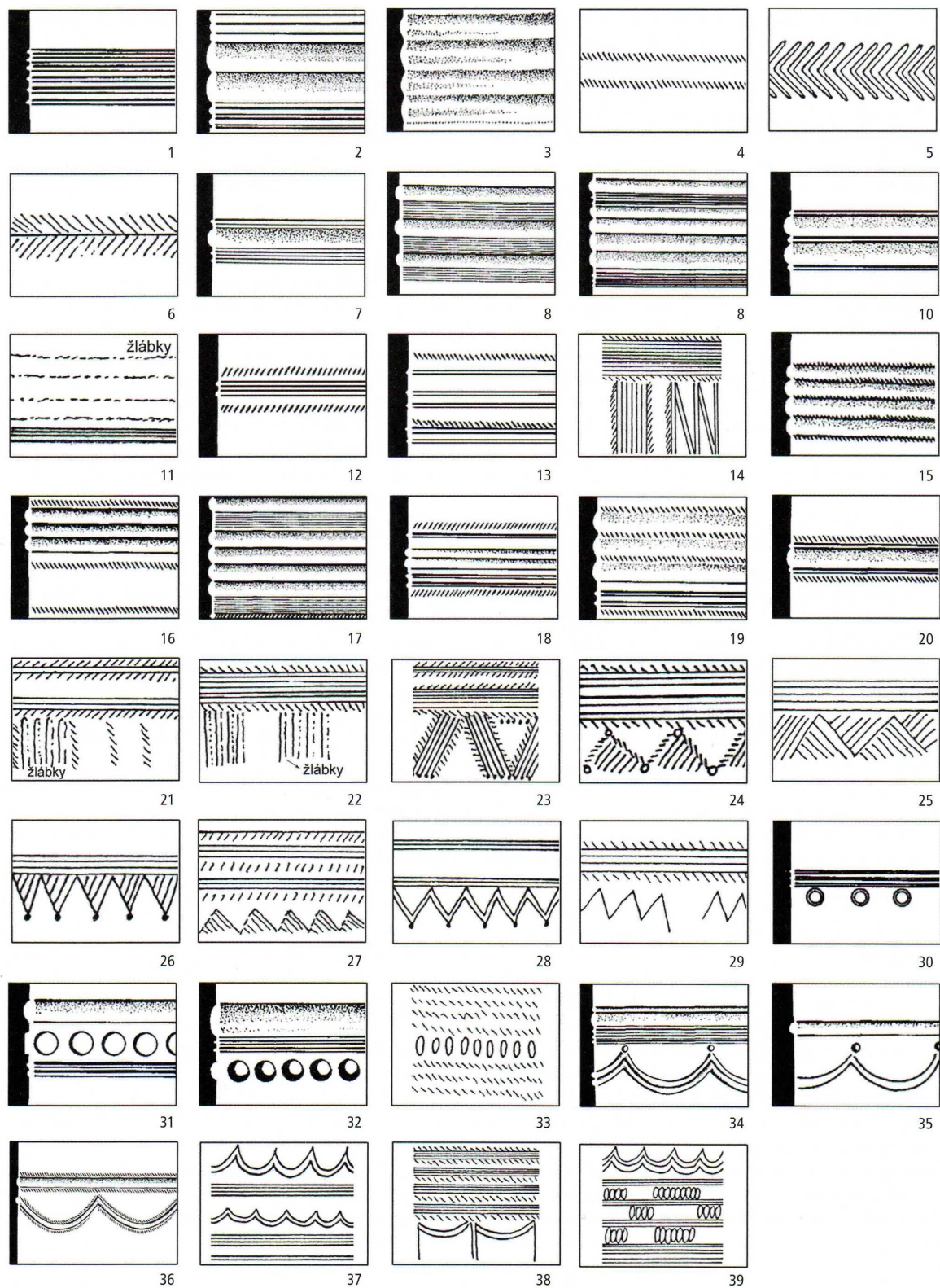
Obr. 13 Keramické nádoby mohylové kultury – amfory, džbány a mísy.
 (Jiráň a kol. 2008, 100, 104, 108, upraveno).



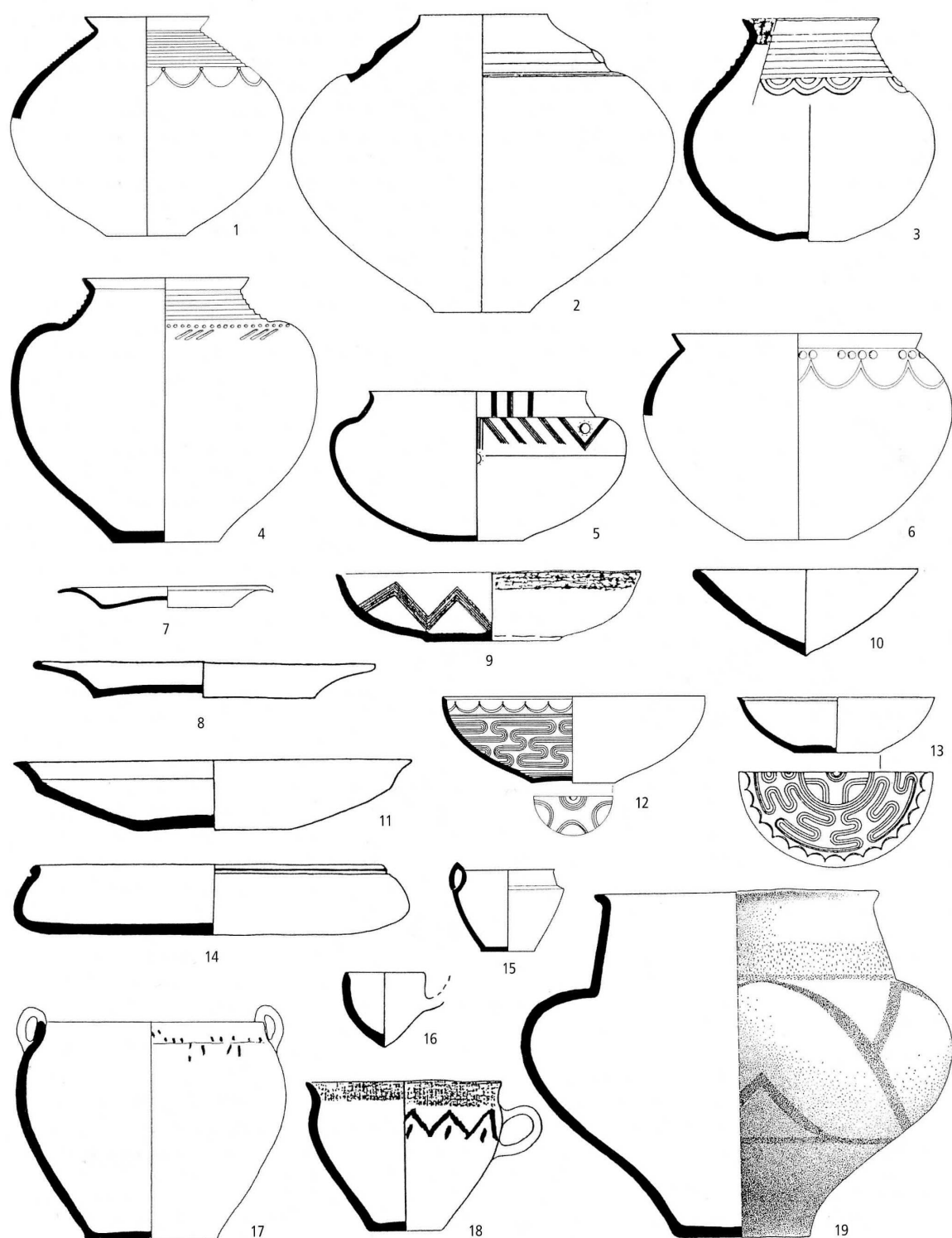
Obr. 14 Schéma výzdobných motivů na keramice mohylové kultury (Jiráň a kol. 2008, 111).



Obr. 15 Keramické nádoby nynické skupiny v západních Čechách z pohřebiště v Nynicích (Pleiner a kol. 1978, 398).



Obr. 16 Schéma úpravy povrchu a výzdoby keramiky nynické kultury. 34 – 39 dvojitá girlanda (Jiráň a kol. 2008, 211).



Obr. 17 Základní typy nádob západočeské skupiny halštatské mohylové kultury (Venclová a kol. 2008, 71).



Obr. 18 Zlomek malovaného řeckého kylixu z Plzně – Roudné
(<http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=79&stranka=12>).

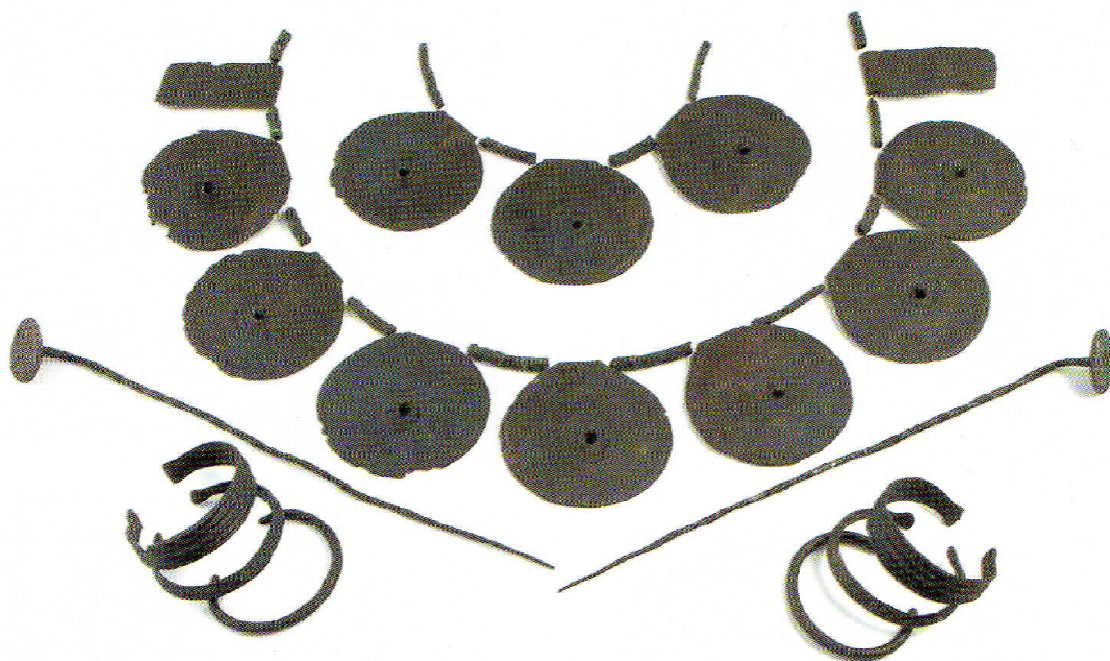


Obr. 19 Maskovitá spona z Dýšiny
(<http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=68&stranka=1>).



Obr. 20 Bronzový štít z Plzně - Jíkalky

(<http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=77&stranka=10>).

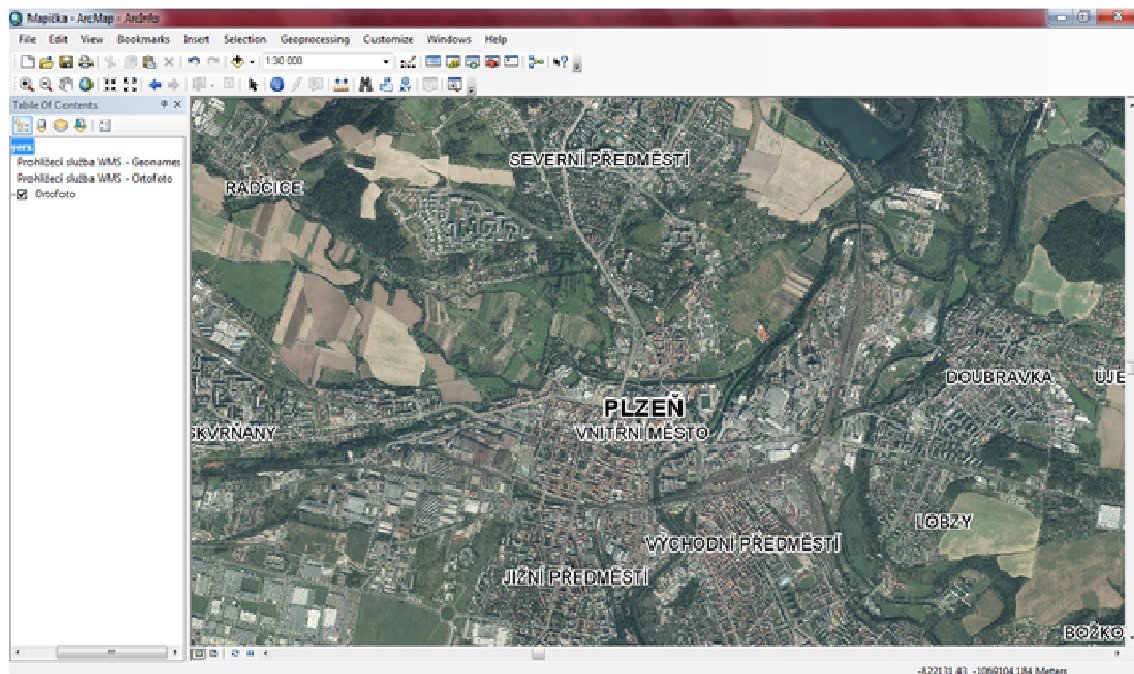


Obr. 21 Soubor bronzových šperků z ženského pohřbu pod mohylou č. 98 v Plzni – Nové Hospodě (Jiráň a kol. 2008, Příl. 10, upraveno).

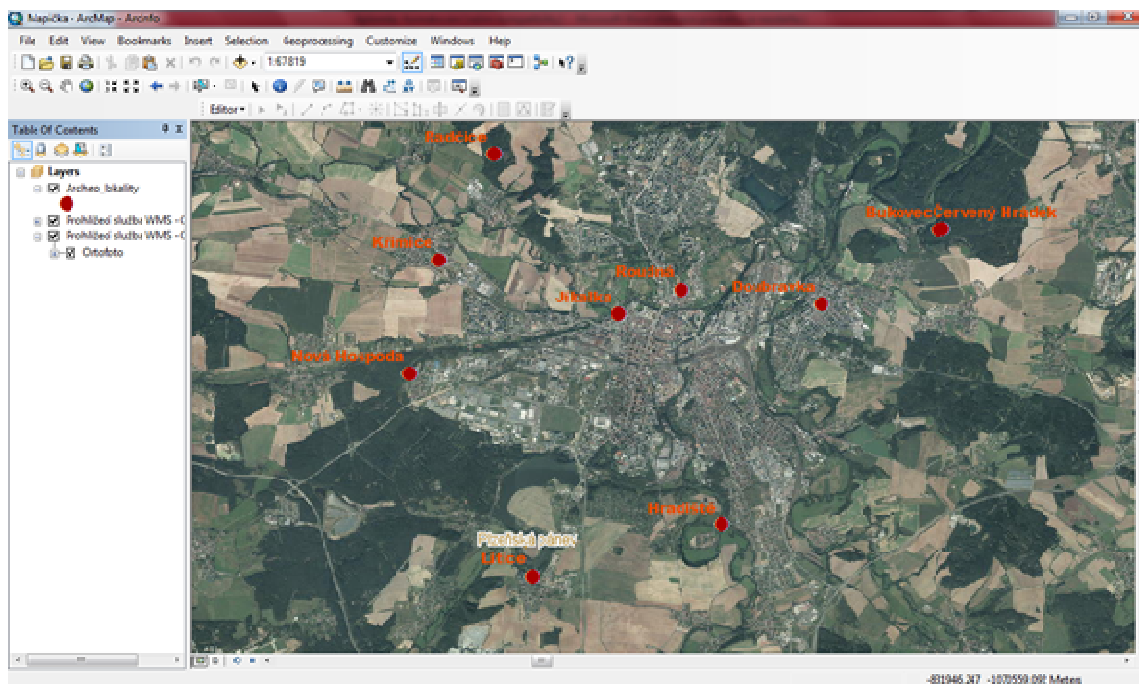


Obr. 22 Zoomorfní nádoba z Radčic

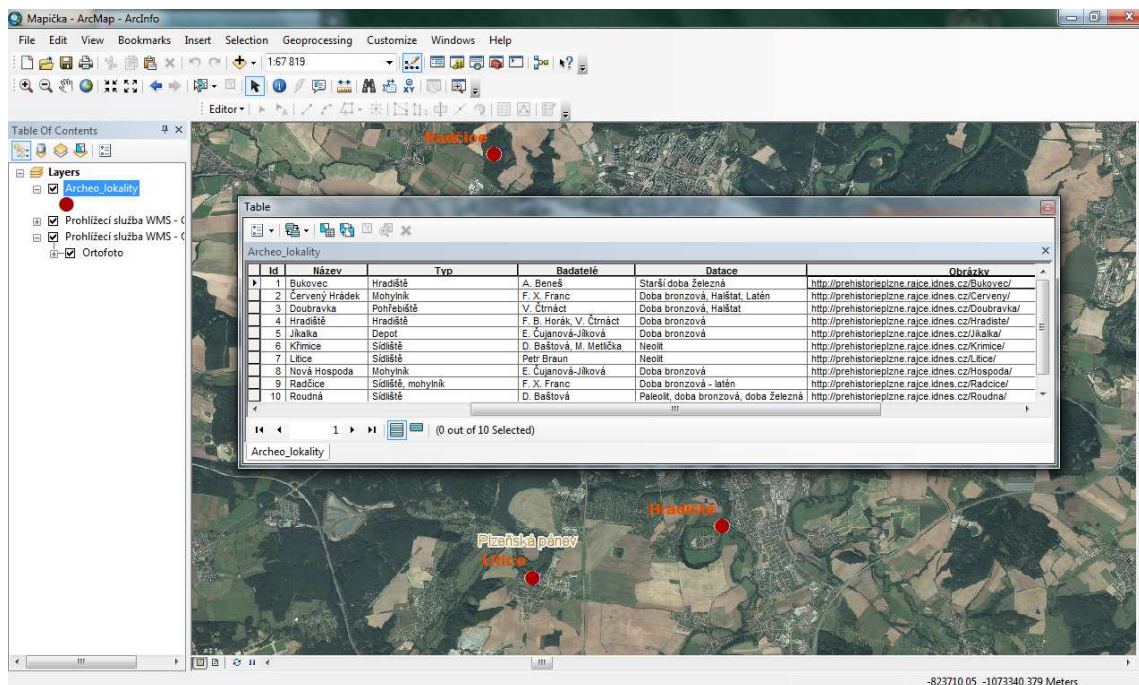
(<http://www.zcm.cz/files/galerie.php?kat=9&image=78&stranka=11>).



Obr. 23 Nahrání podkladové mapy a popisků (fotografie z archivu autorky).



Obr. 24 Zanesení lokalit do mapy (fotografie z archivu autorky).



Obr. 25 Vyplnění atributové tabulky (fotografie z archivu autorky).

14. Mapová příloha

Mapová příloha se nachází na přiloženém CD.